

משרד ראש הממשלה

תכנית רב-שנתית לפיתוח
יישובי המגזר הערבי

מוגש ע"י משרד ראש הממשלה

אגף תיאום ובקרה

חוקן ע"י: עוזי גדור ומיסל סזן

התכנית לפיתוח האלטר הערבי

שני

קידום האשה
בנייה רוויה
היצרכות אלטריות

צרכי יסוד

חינוך
תעסוקה
דיוך
תרבות

בסיס

תכניות מתאר
רשויות מקומיות
תשתיות
מוסדות ומבני ציבור

התכנית לפיתוח המגזר הערבי

1. הגישה התכנונית

2. עקרונות התכנית

3. התכנית: 3.1 יישובי הפרוייקט

3.2 מאפיינים פיסיים

3.3 השינויים התעסוקתיים כההליך חברתי

3.4 המרכיב הכלכלי

3.5 הרשויות המקומיות

3.6 ההיערכות האזורית

3.7 האשה ומיקומה בתכנית הפיתוח

3.8 תרבות

3.9 התכנית : סיכום

3.10 התקציב

4. נספחים

1. הגישה התכנונית

מאפייני המגזר הערבי הרלוונטים לענייננו הם :

- נחיתות סוציו-אקונומית, בהשוואה למוצעים הלאומיים.
- שיעורי אבטלה גבוהים ושיעורים נמוכים של השתייכות לכוח העבודה.
- הסתגרות פיסית וחברתית.
- נחיתות מעמדה החברתית כלכלי של האשה.
- תחושת קיפוח מתעצמת, תחושה זו מולידה דחף לכיוונים של התבדלות והדגשת השוני.

מאפיינים אלה חזקים יותר בקרב האוכלוסיה המוסלמית, בהשוואה לאוכלוסיה הנוצרית.

הצורך בהתמודדות עם מצב המגזר נובע, לבד מהלחץ המופעל מצידו לשיפור מצבו, גם מסיבות ענייניות :

- הנימוק הכלכלי : קיומו של מגזר המונה מאות אלפים, שתרומתו לכלכלת המדינה נמוכה (ייצור בהיקף מוגבל וברמה בסיסית, תעסוקה חלקית, ומאידך מספר רב של מובטלים ונזקקי רווחה). קידומו הוא על-כן, אינטרס לאומי ממש כמו קידום כל שאר קבוצות האוכלוסיה המסוגלות באשכולות הנמוכים.

- הנימוק החברתי : הקשר בין צמצום פערים וחוסן חברתי – ברור. קבוצות המתרכזות בתחתית סולם הסיווג הסוציו-אקונומי, הן מוקד תיסכול וכר פורה לתופעות ופעילויות בלתי רצויות. במקרה הנדון, מדובר גם בהתבדלות גיאוגרפית, המעצימה את הסכנה.

- הסכנה בקיטוב לאומי : מצבו הנוכחי של המגזר הערבי מוליד תופעות ניכור, תחושת זרות, והזדהויות שאינן במקומן. כתוצאה, נוצרים מתחים בין-מגזריים ואווירת עוינות שמעכירה את חיי החברה הישראלית.

הצורך בקידום המגזר הערבי, הוא איפוא, אינטרס של החברה הישראלית, ממש כשם שהוא אינטרס של המגזר עצמו, והוא משותף לגורמים המופקדים על הכלכלה ועל הנושאים החברתיים במדינה.

מטרת התכנית ודרך הפעלתה

מטרת התכנית היא ליצור תהליך שיביא לצמצום פערים במהלך הפעלתה, ויוסיף ויתקיים גם לאחר סיומה. לכן מיבחנה הוא לא רק בהישגיה המידיים, אלא אף בהפנמת תפיסות שאינן מקובלות עד כה (ועל-כן תמונת המצב הנוכחי), ואשר מכאן ואילך יחשבו למוסכמות. יציאת האשה לעבודה מחוץ למסגרת ביתה, השתלבותה במקצועות מסוימים, הסתגלות לדיור רווי וסחיר, הכוונת הפעוטות למעונות-יום, אבחון ליקויי למידה והטיפול בהם, כל אלה יביאו לשינוי, שחלקו יושג במהלך הפרוייקט וחלקו – בהמשך לו.

בד"כ אין אפשרות לגעת בכל הבעיות. מגבלות תקציב, כוח-אדם וזמן, מכתיבות את היקף הפעילות. איכות התכנית נמדדת בסופו של דבר במבחן השגת המטרות. מכאן חשיבות איתורם של צירי הפעולה המשמעותיים ביותר, והיכולת להעריך (או לחשב) את תוצאות בחירתם והפעלתם. במגבלת אמצעים, כל יתר כנטול, וכל חריגה לפעילויות שאינן רלוונטיות, מרחיקה מן המטרה.

התכנית נועדה לקדם מגזר שלם, 600,000 אלף נפש המתגוררים ביותר מ- 70 יישובים. מטבעה שאין תרומתה מאוזנת ואחידה לכל יישוב. אבל חייבים לחוש בה בכל יישוב. לכן היא כוללת מרכיבים השווים לכל נפש (או לכל יישוב), כגון כיתות לימוד, כבישים פנימיים, מבני ציבור, קורסי הכשרה מקצועית, בצד כאלה שיתרמו לחלק זה או אחר מתוך כלל היישובים (כגון פרויקט תיירותי ביישוב בעל פוטנציאל תיירותי, כיתות יג' יד' במוסד חינוכי הראוי להן).

רמות ההתייחסות

התכנית עומדת מול שלוש רמות התייחסות :

- רמת היישוב
- רמת האזור
- רמת המגזר

השירותים ברמת היישוב כוללים תשתיות, מבני ציבור ושירותים ציבוריים (חינוך, בריאות, השלמות השכלה ומעונות יום), פרויקטים כלכליים כגון אזורי מלאכה ומסחר, תיירות וחקלאות.

על מנת להעלות את איכות השירותים יכוון חלק מהם אל פריסה ברמה אזורית (אזורי תעשייה, קורסי הכשרה מקצועית, מכללות טכנולוגיות ואחרות, מרכזי קניות, תחבורה וכו'). מכלול תחומי הפעילות יתחברו לתמונה כוללת הנמדדת כמובן, ברמה כלכלית מדידה, באיכות חיים, מעמד האשה, הישגי החינוך, שיעורי אבטלה, רמה מקצועית וטכנולוגית, מערך התרבות, איכות הדיור וכו'. כלומר, בתמונה כוללת של המגזר, מול החברה הישראלית. אך כמובן בראש הפירמידה עומד הפרט. 600,000 ויותר ילדים בוגרים וקשישים זכרים ונקבות, ששאיפתם היא לחיות טוב, וליהנות מאיכות חיים ושוויון, במדינה שהם אזרחיה. בקיצור : לזכות במה שמגיע בזכות.

2. עקרונות התכנית :

1. סגירת הפערים היא אמצעי לגישור בין- מגזרי וקירוב חברתי בתחומי תעסוקה, החינוך, התרבות ואורח החיים. מכאן חשיבותה לא רק למגזר עצמו אלא למדינה, שהמגזר הערבי הוא חלק ממנה, ולחברה היהודית.
2. עקרונות התכנון חייבים לצאת מנקודה הרואה בקהילות – מושאות הפיתוח, חלק מחברה מערבית של שנת 2000, על מאפייניה השונים. לכן יש ליישם נורמות ארגוניות, כלכליות והתנהגותיות המאפיינות חברה זו (דוגמת מרכזי תעסוקה, מרכזי קניות, תשתיות פיסיקות וחברתיות וכו').
3. התכנית רואה בפיתוח הכלכלי יסוד לשינוי בחיי הקהילה, הרווחה, איכות החיים תחושת השוויון והביטחון האישיים. מכאן חשיבות התחום הכלכלי בתכנית זו.
4. לא יתכן שינוי אמיתי (חברתי, כלכלי) ללא שילוב האשה ומיצוי הפוטנציאל האישי שלה בלימודים ובתעסוקה. השינוי המתבקש אינו רק הרמת רף (בתחום הכלכלה, השירותים ואיכות החיים) אלא מפנה אמיתי המבוסס על פתיחות ושוויוניות.
5. לא ניתן לקדם חיי קהילה וחיי הפרטים שבמסגרתה, ללא תיפקוד יעיל של הרשות המקומית. לכן שיפור בתפקוד הרשות המקומית הוא תנאי לכל תכנית פיתוח.
6. תכנית פיתוח מיגזרית חייבת להתבצע תוך שיתוף פעולה ומעורבות אקטיבית של הגורם המטופל. אסור שמעורבות המגזר תצטמצם לתחומי מגע פורמליים, (ישיבה בוועידות, מתן הסכמות) אלא גם בקבלת כללים וחובות אזרחיות (כגון תשלומי מסים, אגרות, שמירת חוק ומנהל תקין וכו'). חשיבותם של אלה היא בתרומתם לבניית חברה המודעת לחובותיה, ואשר תדע להמשיך את דרכה בתום התכנית.
7. תכנית הקידום מותנית באמצעים שהם מעבר לקיים והשוטף. אך בצד תוספת האמצעים, יש לחתור לשילוב תקציבים קיימים שהאוכלוסייה הערבית כמעט ואינה נהנית מהם בשל מאפייניה החברתיים והתרבותיים (כגון סיוע לזוגות צעירים בדיור, סבסוד הניתן ע"י המדינה ללימודים גבוהים, מענקים למפעלים באזורי עדיפות וכו').
8. הצלחת התכנית תיבחן עפ"י עמידה ביעדים כגון: רמת הכנסה, שעורי אבטלה, היקף השתלבות בתעסוקה, שיעור הבגרויות, לימודי המשך וכו', שהתכנית מורה להגיע אליהם.

3. התכנית

3.1 יישובי הפרוייקט :

הפרוייקט כולל 55 רשויות מוניציפליות ובהן 73 יישובים, מהן 48 יישובים עצמאיים (מועצות מקומיות ועיריות) ו- 25 יישובים המשולבים במועצות אזוריות ובמועצות רב- יישוביות (בסמ"ה, מעלה עירון ונוף הגליל).

גודל היישובים שונה, החל בנצרת המונה כ- 67,000 נפש וכלה בכפרים בני פחות מאלף נפש.

חלוקת היישובים לפי גודל אוכלוסיותיהם היא :

<u>מספר יישובים</u>	<u>גודל האוכלוסייה</u>
1	מעל 50,000
5	20,000-40,000
7	14,000-19,999
6	10,000-13,999
10	8,000-9,999
9	5,000-7,999
4	3,000-4,999
13	2,000-2,999
9	1,000-1,999
9	פחות מ- 1,000
73 יישובים -	סה"כ:
בהם 603,475 נפש	

היישובים הגדולים הם ערים (נצרת, אוס אל-פחם, טייבה, שפרעם, תמרה, סכנין, באקה אל-גרביה, טירה).

חלוקת היישובים עפ"י אזורים היא :

- אזור הצפון : גליל עליון, גליל תחתון, גליל מערבי – 40 יישובים, בהם 374,762 תושבים.
- אזור המרכז : גלבע, ואדי- ערה, המשולש ואזור המרכז – 30 יישובים, בהם 221,610 תושבים.
- פרוזדור ירושלים : 3 יישובים, בהם 7,103 תושבים.

3.2 מאפיינים פיסיים :

המאפיין הבולט של היישובים הערבים הוא היותם כפרים העוברים תהליך גידול והצטופפות, בלא שבינוים יהיה עירוני. בתים משפחתיים הפכו בהדרגה למגורים למשפחה המורחבת, מבנים חד קומתיים התרחבו והצמיחו קומות נוספות בהם מתגוררות משפחות הבנים.

לצורת דיור זו מספר משמעויות :

- הדיור הוא חמולתי, דירות אינן נקנות או נמכרות, משפחה זרה לא תחדור פנימה.
- אין פיתוח סביבתי ותשתיתי, בניגוד לשיכון עירוני הנבנה על תשתית מתוכננת מראש (כבישים ומדרכות, ביוב, חשמל, מים), ותוך מחויבות להפרשות למבני ציבור, כולל גינות. תהליך ההצטופפות המתואר לעיל מתנהל ללא התייחסות לצורכי התשתית. אדרבה, בשל הלחץ, בוצע כרסום מתמיד בשטחים פוטנציאליים לצורכי ציבור.
- בית המגורים לעיתים קרובות הוא רב תכליתי ומשמש גם לאכסון בעלי חיים, למחסנים ולעסקים.

התוצאה :

צפיפות חסרת תשתית (בורות הספיגה אינם עונים על הצרכים, כבישים ודרכים שלא תוכננו לעומס הגדל והולך, וכ"ו). ערבוביה של מגורי אדם ובהמה, בתי מלאכה שמקומם לא יכירם בשכונת מגורים, וקושי עצום לבצע שינויים, כיוון שמדובר במבנים שאינם עוברים לסוחר. רוב הכפרים נושאים חותם שבטי, לעיתים מספר חמולות הנאבקות זו בזו במישור המוניציפאלי. הקבוצתיות אוכלת בכל פה. רוב היישובים סובלים ממגבלות שטח פיסי, ומהעדר תכניות מתאר העונות על צרכי הבינוי (גם כשמשבצת היישוב מאפשרת זאת), תופעה המולידה בניה בלתי חוקית. כיוון שהמצאי הפיסי אינו מחולק באופן שווה, לחלק מהזוגות הצעירים קיים פתרון דיור במשבצת בית ההורים, אך מתרחבת והולכת קבוצת חסרי פתרונות הדיור, הקוראת למבצעי דיור, משמע : הפעלת תכניות להקצאת משבצות קרקע שבבעלות מנהל מקרקעי ישראל כמגרשי בניה למגורים משפחתיים.

מסקנות :

1. צורך דחוף בהשלמת תכניות מתאר.
2. מתן פתרונות לנזקקי דיור.
3. פיתוח תשתיות במגבלות הפיסיים של היישובים ובעיקר מרכזיהם.

3.3 השינויים התעסוקתיים כתהליך חברתי :

החברה הערבית הכפרית, ובעיקר הרוב המוסלמי, היתה ועודנה חברה מסורתית חמולתית ופטריארכלית. קצב ההשתנות איטי. מבנה חברתי זה צמצם ואפילו מנע עקירת קבע של צעירים אל מחוץ לגבולות הכפר. גם אלו שיצאו לצורך לימודים או עבודה, שבו הביתה והתאמצו לנווט את עצמם כך שמיקום יישוב המגורים מכתוב את אפשרויות התעסוקה.

בתחום התעסוקה מתנהל במהלך עשרות השנים האחרונות, תהליך מתמיד של הצטמצמות החקלאות שהיוותה ענף קיום עיקרי ומעבר אל השירותים, התעשייה והבניין. האספקטים החברתיים שיש לתהליך זה ניכרים בחיי הקהילה.

התרחבות מערכת החינוך, הבריאות והרווחה הגדילו את הצורך בעובדים מקצועיים. הדוגמא מהיישובים היהודיים, הולידה פניה ללימודים ורכישת השכלה.

הקושי להשתלב בתעסוקה מחוץ לתחומי המגזר, כיוון את המשכילים אל משרות הנגזרות מצרכי המגזר עצמו : מורים, אחים סיעודיים, עובדי הרשות המקומית ושאר סניפי שירותים שיש בהם צורך מקומי (דואר, שירות תעסוקה, בנקים וכו').

בצד הלומדים, שמהווים מיעוט, רוב הצעירים פונים לעבודות חוץ בתחומים המאופיינים בעבודה פיסית ורמת מקצועיות בסיסית. ענף הבניין התפתח במהירות וכלל מקצועות במגוון תחומים, תוך היווצרות מעמד קבלנים שהפעילו קבוצות, לרוב על בסיס חמולתי.

הללו הרחיקו אל המרכזים הגדולים, תוך הקפדה לחזור לבסיס הקבע – הכפר.

אחרים השתלבו בענפי השירותים, מסעדות, הפעלת כלים חקלאיים ונהגים. במקביל התפתח ענף המתפרות, ששאב אליו את הנשים בהמוניהן. הללו, שנמנעו מלצאת את תחומי הכפר, פתיחת המתפרות אפשרה את שילובן בתעסוקה, השכר הנמוך התאזן מול מספרן הגדול ורמת החיים הנמוכה. עבודת החוץ הזרימה כסף וזה כוון בעיקר לאפיק הבניה למגורים שהפך משאת נפש וביטוי לסטטוס.

אבי המשפחה ראה במקבץ הבנים המתגוררים סביבו, בקומות נוספות או בהרחבות ביתו המקורי את הישגו ועוצמת מעמדו, מה שדרבן עוד יותר את היציאה לעבודות חוץ. רק מאוחר יותר החלה לחלחל חשיבות ההשכלה, גם בשל היותה אמצעי להגדלת ההכנסה ('צעירה המביאה משכורת חודשית היא כלה נחטפת'), אך בעיקר כדרך להתקדמות ומעמד.

מעמד האשה, בין היתר על רקע המסורתיות בחברה, לא התקדם כמו במגזר היהודי.

המיתון הכלכלי גרם למשבר בכפרים. הבניה הצטמצמה, וכניסת העובדים הזרים אף חיזקה את פליטת הערבים מן הענף. בנוסף, נסגרו מתפרות וגברה האבטלה בקרב הבנות.

בהדרגה ובהתמדה התרחבה האבטלה, ויישובים ערביים שולטים כמעט בלעדית ברשימת מוקדי האבטלה. הקשיים הכלכליים יצרו תסכול ותופעות של מרירות, מחאה ומרי.

תחושת הקיפוח והאפליה התעצמו. נוצר כר נוח לניווט שינויים ותפיסות חברתיות באמצעות קידום השכלתי ותעסוקתי.

נדרשים :

1. צמצום פערים בתחומי החינוך ותעסוקה (כמותית ואיכותית).
  2. עידוד מגמת המעבר מחברה פטריארכלית- חמולתית, אל חברה בעלת מאפיינים מערביים: ניידות הנגזרת מאפשרויות תעסוקה ומגורים, השכלת נשים והשתלבותן בתעסוקות הולמות, שירותים מודרניים בתחומי איכות החיים המסחר והתרבות.
  3. תנופת פעילות קהילתית: חינוך ילדים מגיל רך, פעילות נוער (חוגים, ספורט, תגבור לימודי), פעילות נשים (מועדונים, השלמות השכלה, חוגי הורות), ובהמשך אף שילוב כלי תקשורת קהילתית.
- כל אלה יביאו ליתר שוויוניות במפגש עם האוכלוסייה היהודית, ויצמצמו את הניכור ההדדי.

3.4 המרכיב הכלכלי :

נתוני רקע

א. ברשימת מוקדי האבטלה באפריל 2000 עומדת עין מאהל בראש רשימת מוקדי האבטלה עם 18.3%. היישוב הראשון ברשימה שאינו ערבי הוא אור עקיבא המצויה במקום ה- 19 ואחריה שוב יישובים ערבים.

ב. בדרוג היישובים של הלמ"ס על בסיס מדדים סוציו-אקונומיים, האשכול התחתון (מס' 1) כולל 9 יישובים. כולם ערבים. באשכול השני 26 יישובים, מתוכם 3 יהודים ו- 23 ערבים. באשכול השלישי 44 יישובים, מהם 14 יהודים ו- 20 ערבים. בארבעת האשכולות העליונים (62 יישובים) אין אף יישוב ערבי. באשכול החמישי - 2 יישובים ערבים (מתוך 22 יישובים).

ג. היחס בין המועסקים, גברים ונשים במגזר הערבי הוא 25:75, בעוד שבמגזר היהודי היחס הוא 44:56. משמע, בעוד שבקרב האוכלוסיה היהודית כמעט מחצית מן העובדים הן נשים, במגזר הערבי הוא כרבע בלבד. הדבר מתבטא בהכנסה הממוצעת למשפחה (זאת אף בלא להתייחס לפער ברמת השכר ולגודל המשפחה).

לתמונת מצב זו סיבות שונות, בכללן: המסורת בחברה הערבית, המערכת את האישה מלצאת לעבודה מחוץ לביתה, קצב ההשתנות האיטי הנובע ממסורת, מבנה פטריאכלי, השפעת הדת, החקלאות כענף פרנסה עיקרי בעבר ומערכת החינוך שהתפתחה בקצב איטי, בהשוואה למגזר היהודי. אך נוסף לכל אלה אי אפשר שלא לציין כגורם משפיע, את מערכת היחסים היהודית-ערבית.

לכן, ברור שכל תכנית לסגירת פערים חייבת להתמקד בתחום הכלכלי: שיפור נתוני התעסוקה, עידוד נשים להשתלב בעבודה, קידום מקצועי ותעסוקתי, כל אלה מחייבים הליכה בו-זמנית הן מכיוון פיתוח המשאב האנושי והן מכיוון פיתוח כלכלי כבסיס לתעסוקה.

במגזר הערבי אין כמעט תעשייה של ממש. ענף התעשייה העיקרי- המתפרות - מצוי במשבר עמוק, ומעולם לא העניק תמורה הוגנת לעוסקים בו (בד"כ אף לא שכר מינימום). ברוב היישובים אין אזורי תעסוקה, והמעטים הקיימים כוללים בד"כ מפעלי בלוקים, מסגרות, נגריות ומלאכות יסוד אחרות.

המגבלות המסורתיות לא עודדו נשים לצאת לעבודה במפעלים הממוקמים ביישובים יהודיים. בעשורים האחרונים חל שיפור בנושא ומפעלי הטקסטיל ותעשיות המזון מאוישים בפועלות ערביות רבות. אך אף הללו מוגבלים בהיקפם ובוודאי שאינם מנוף לקראת יעד השיוויון.

מסקנות :

- פיתוח אזורי תעשייה אזוריים משותפים לגושי הישובים (עם או בלי שיתוף יישובים יהודיים סמוכים).
- פיתוח אזורי מלאכה ישוביים, בהם ירוכזו בתי מלאכה ועסקים הממוקמים בתוך שכונות המגורים והפוגעים באיכות החיים.
- הכשרה מקצועית שתכליתה קידום המשאב האנושי, במתואם עם צרכי התעשייה והתעסוקה באזור.
- התמקדות בקידום האישה, השכלתית ומקצועית (מסלול הכולל השלמות השכלה וקורס מקצועי בסיומן) ושילובה בתעסוקה.
- שילוב תלמידי התיכון במסלולים מקצועיים וטכנולוגיים בהיקפים רחבים (הגעה ליעד של 50% מן התלמידים, שמשמעו הכפלת המצב הקיים).

3.5 הרשויות המקומיות :

רוב הרשויות המקומיות הערביות מסובכות בחובות ושקועות בגירעונות מצטברים בסך של כ- 550 מיליון ש"ח (לפני הכניסה לתכנית ההבראה). מצבן זה נובע הן מתפקוד לקוי, חריגה מכללים וניהול שאינו תקין, והן ממצבן הסוציו-אקונומי של הקהילות, הרגליהן ותפקודן הבלתי תקין בתשלומי ארנונות ומים.

שעורי גביית הארנונה ותשלומי המים נמוכים, ובחלק מהרשויות אין גובים מיסים כלל. מאידך, מחלקות הרווחה עמוסות בנוזקים רבים, שיעור המטופלים מכלל האוכלוסייה גבוה.

נוצר איפה, מעגל סגור של אי תשלום מסים הגורר העדר אמצעים בידי הרשות המקומית ואי יכולת להעניק שירותים, מה שמוליד תחושת חוסר מחויבות מצד האזרחים.

אבל גם מלבד שעורי הגביה הנמוכים, מצבן הכספי של הרשויות המקומיות רעוע עקב מספר סיבות :

- העדר מפעלים תעשייתיים, שהם מקור לגביית ארנונה.
- ממדי היישובים וקשייהם לשאת את עלות השלטון המקומי. (רשות אחת היתה יכולה לשרת בלא תוספת כח-אדם גם שני ישובים סמוכים).
- מצבה הסוציו אקונומי הנמוך של האוכלוסייה .
- מלחמת החמולות האוכלת בכל פה, וקושרת את ידי ראש הרשות, ומסבכת אותו לעיתים בהוצאות שאינן ראויות.

כל אלה, ובנוסף חריגה מנהלים תקינים בתקופות של בחירות, הביאו להתדרדרות הרשויות וקשיי תפקודן. תכנית ההבראה שמפעיל משרד הפנים, אמורה לשפר את המצב באמצעות שלושה כלים :

- סיוע במענקים.
- התניית הסיוע בשיפור הגביה.
- הקפדה על ניהול כספי תקין.

רק חלק מהרשויות כבר נכנסו לתוך תהליך ההבראה. אחרות מחכות לתורן. רשויות נטולות גירעונות חשות תסכול מול הסיוע שנמנע מהן. אעפ"כ לא ברור איך יסתיים התהליך שהושקעו בו בשנה זו מענקים בכ- 150 מיליון ש"ח, ואם אכן יעלו הרשויות על דרך המלך.

כפי שהודגש, תכנית הפיתוח למגזר הערבי משיקה למצב הרשויות משני כיוונים :

- קשה להפעילה בלא שותפות של רשות מקומית איתנה.
- היא אמורה לתרום לעוצמת הרשויות ומעמדן הכספי, הן באמצעות פיתוח תעשייה ומלאכה (ארנונות, תעסוקה) וענפי כלכלה נוספים, והן באמצעות שיפור איכות החיים ביישוב, שיהווה תמריץ לתשלום מסים.

מסקנות :

1. מתחייב מעקב שוטף ועדכני אחרי תכנית ההבראה ותוצאותיה.
2. במסגרת ביצוע תכנית הפיתוח, מומלץ ליצור תמריצים לביצוע יעיל של תכניות ההבראה הכספיות של הרשויות.
3. שיעור גביית המסים צריך להוות שיקול במדיניות הסיוע, הוא יעד כשלעצמו.

3.6 ההיערכות האזורית

צויין שהישובים הערביים הם כפרים בגדלים שונים. רובם כפריים חמולתיים, משמע קיימת קרבה היסטורית וקשרי דם בתוך האוכלוסייה, המהווה יחידה "שבטית" אחת או אחדות, אליה הצטרפו עם השנים נספחים שונים (בדואים למשל). אופייני שבעת בחירות, המאבק לעתים הוא בין מתחרים המייצגים חמולות שונות, ובחירת האחד משמעותה אופוזיציה המורכבת מחמולה אחרת.

במקרים רבים מתנהלים החיים בצל חמולתיות זו: נישואים, קבוצות עבודה, קבוצות אינטרסים ומינויים.

כפי שצויין, רוב היישובים קטנים יחסית, שלושה רבעים מהם הם בני פחות מעשרת אלפים נפש. אלו הן יחידות קטנות לתפעול בתחומים שונים: רמת השירותים המוניציפאליים, איכות החנויות, רמת שירותי הבריאות, גודל ביי"ס התיכון ומבחר מגמותיו, היכולת להעניק טיפול למפגרים, חרשים וכו'. במעבר מכפר לעיר מודרנית מתפתחת היררכיה של שירותים, המוכתבים מגודל ומכתיבים אותו. כדי לקיים גן ילדים די בשכונה צנועה. אבל מרכז לילד, המעניק לילדי הגן התנסות מקצועית בתחומים שונים, מוצדק רק אם הוא משרת עשרות כיתות גן. ביי"ס תיכון יכול להתנהל עם כיתות בודדות בשנתון, אך העמדת מבחר התמחויות מדעיות וטכנולוגיות מחייבת היקף ניכר. חנות המכולת הוחלפה בסופר מרקט, וחנויות רחוב – בקניון. מפעלים תעשייתיים חותרים אל אזור תעשייה גדול, משוכלל ומתוחזק המעניק שירותי אחזקה, גינון ותשתיות, ומצדיק פתיחת עסקי-שירות כגון: סניף בנק, חנויות חלפים ומסעדות. תכנית הפיתוח חותרת להערכות אזוריות שתרים את רף השירותים, אך תועלתה רבה גם בתחומים נוספים:

- מיתון השפעות מקומיות המקשות על ראשי הרשויות: ביישוב קטן, מטבע הדברים, ישנן השפעות מקומיות המקשות על מינהל תקין. ברמה האזורית, מתמתנות השפעות אלו והניהול יכול להיות יותר יעיל.

- קידום האשה: האשה שבעבר יצאה מפתח ביתה אל המכולת השכנה, ועתה תנהג ברכבה אל הקניון או אל המתני"ס האזורי, ליטול חלק בחוג, השתלמות, תכנית בידור, או סעודה משפחתית חגיגית שמיקומם אזורי.

- ניידות: אנשים ירכשו דירות בשיכון וימכרו אותן עם גידול המשפחה או שינוי מקום העבודה. הם יתגוררו מול שכנים מכפר אחר, והקשרים החברתיים יחרגו מתחום החמולה. כך לגבי נשואי הצעירים.

מתבקש:

- צורך בתכנון קבוצות ישובים כאילו היו יישוב אחד גדול, על מכלול צרכיו, תשתיותיו והפעלתו.

- הגדרת הצרכים האזוריים: תעשייה, מרכזי קניות, תחבורה, חינוך וכו'.

- תכניות לשכונות מגורים ממוסחרות.

3.7 האשה ומיקומה בתכנית הפיתוח

נושא האשה עובר כחוט השני בכל הסעיפים דלעיל. אין ספק ששוב אין היא מצויה במצב המאפיין את האשה במתכונת השבטית הישנה, היא לומדת, אחוז מסוים משלים את השכלתו במוסדות להשכלה גבוהה, כ- 45% משתייכים לכוח העבודה. כ- שליש עובד בפועל. יחד עם זאת, היא עדיין בראשיתו של תהליך. נפרט זאת :

מאפיינים :

- האשה המבוגרת היא אם המשפחה. בד"כ חסרת השכלה או בעלת מספר כיתות לימוד בודדות (בעיקר בגילאי 30-35), שפתה ערבית, אין היא מסוגלת להוות מלווה לילדיה התלמידים. השקפתה שמרנית. על הבנות ללכת בדרכה (משמע-להינשא בגיל 17-18. על הבנים להביא את כלתם אל דירה בבית המגורים החמולתי. הכלה היא מתוך "השבט" ונבחרה על בסיס הכרות עם המשפחה).

- בוגרות התיכון שואפות לתעסוקה הולמת, בית ובעל. רק המוכשרות במיוחד חולמות על קריירה מקצועית ייחודית. הרוב חותרות למקצוע ומשרה התואמים חיי משפחה וגיודל ילדים (מורות, גנות, פקידות). דעתן של האב והמוסכמות התרבותיות – מכריעים. קצת שובבות אפשרית, אבל בסופו של דבר יש להכנס למתכונת המקובלת.

- תלמידות חטיבות על יסודי – עדיין בגיל שמותר לחלום ולהעזי, אך גם הן מקבלות כמובן מאליו את המתכונת החברתית ומוסכמותיה. אפשר ללמוד תכנות מחשבים ואלקטרוניקה, אבל גם אם יתממש תחום זה כמקצוע (מה שנדיר מאוד), עדיין יהיה זה במתכונת של ענף עזר לבית ולמשפחה.

התפיסה לגבי מקומה המרכזי של האשה, במהפכה החברתית העוברת על מגזרים וקבוצות אתניות שמצויות בתהליך שינויים, עוד בחיתוליה במגזר הערבי. אבל הקרקע בשלה, ובעידוד נכון (וזהיר!) ניתן להניח שאכן תתרחש (בקרב ערביי ישראל הנוצרים היא בהחלט מתנהלת). העובדה ששיעור הבנות בחינוך התיכוני עולה על חלקן באוכלוסייה, ומקומן נכבד במגמות טכנולוגיות מדעיות היא סימן מובהק לפוטנציאל הקיים.

נתונים על האשה הערבית:

גיל ממוצע של כלות (1997) יהודיה - 25.8
 נוצריה - 23.5
 דרוזית - 21.3
מוסלמית - 21.6

- זכאיות לבגרות : כ - 29%. מבין הזכאיות לבגרות - ממשיכות באוניברסיטאות כ - 25%.
 - משתייכות לכוח העבודה : כ - 45%.
 - עובדות בפועל : כ - 32%.

תחומים לפעולה :

1. כיתות השלמת השכלה לנשים (גילאי 20-35), הקניית מקצוע ושילוב תעסוקתי.
2. מרכזים לגיל הרך ככלי להקניית דרכי חינוך מודרני וכאמצעי העשרה לאמהות צעירות.
3. עידוד להשלמת בגרות תוך דגש על התמחויות בתחומים המאפשרים המשך לימודים ותעסוקה.
4. עידוד בנות להשתלב במגמות היי-טיק, ולהמשיך למסלולי הנדסאות ולימודים גבוהים.
5. טיפוח המצוינות, תוך סיוע להמשך לימודים בתחומים יוקרתיים המהווים פריצת דרך ודוגמא גם לבנות אחרות.
6. מפגש עם תלמידות יהודיות בגילאים מקבילים (למשל, במסגרת חוגים מדעיים), שילוב עם תלמידים ותלמידות יהודים במוסדות לימוד על-תיכוניים ואקדמאים כגון בתי ספר לסיעוד, סמינרים ואוניברסיטאות.
7. עידוד זוגות צעירים למגורים בדירות "שיכון" (כלומר, דירות הנקנות ונמכרות בשוק החופשי).

3.8 תרבות מדע וספורט

לפרק התרבות חשיבות מיוחדת, בהיותו ביטוי לאופי ההתייחסות הממסדית במגזר. טיפוח התרבות משמעותו: יחס של כבוד, ויחס כזה מוליד אוירה ואימון. התרבות הלאומית הישראלית היא מיזוג של גוונים ומנגינות. חיזוק הצליל הערבי יתרום לתחושת השיוויון ושיתוף הפעולה יעשיר את היצירה הלאומית.

תחומי הפעילות הנוכחיים:

ספרות ושירה:

קיימות חמש עמותות פעילות בנצרת, שפרעם, תמרה ויפיע, הנתמכות ע"י משרד התרבות. כן קיימת פעילות להוצאת ספרים בשפה הערבית, ופרסי התפנות המוענקים לחמישה סופרים מדי שנה.

ספריות ציבוריות:

54 ספריות ציבוריות נעזרות בתקציב צנוע בסך 1.3 מיליון ש"ח (המחלקה לספריות – משרד החינוך).

מוסיקה:

בעיצומה של העליה הגדולה, הופעלו בתי-ספר למוסיקה בהיקף של כ- 3,000 תלמיד, בהם לימדו מורים עולים מבריה"מ. פעולה זו הצטמצמה לחלוטין.

תיאטרון:

מלבד התיאטראות בחיפה וביפו (ערים שאינן נכללות בתכנית), מוצע לעודד המשך פעילות בנצרת (קיים), שפרעם (קיים), סחינין (קיים) וכן לפתוח שלוחה בטירה- טיבה.

מדע:

התקציב למוסדות המדע בשנת 2000 היה 2.2 מיליון ש"ח והוא יועד למו"פ אגודת הגליל (בשפרעם), למלגות (בעיקר לתואר שלישי ופוסטדוקטורט) ולאוריינות מדעית (פרוייקטים, חוגים, מתנסים).

ספורט

מנהל הספורט מסייע לרשויות מקומיות (חוגים, אירועים עממיים, ימי ספורט וכו'), לאגודות ספורט שבתחומי הרשות, ולרכישת ציוד והקמת מתקנים. סל הספורט בשנת 2000 עמד על 5 מיליון ש"ח.

היקף הפעילות המוצע:

תכנית משרד המדע תרבות וספורט בשנים 2001-2004 תסתכם בכ- 91 מיליון ש"ח, כ- 23 מיליון בשנה, עפ"י הפירוט הבא:

תרבות - 15.5 מיליון ש"ח.
מדע - 2.2 מיליון ש"ח.
ספורט - 5.0 מיליון ש"ח.

סה"כ 22.7 מיליון ש"ח

כן יושקעו בפיתוח 44 מיליון ש"ח נוספים, 11 מיליון ש"ח לשנה.

3.9 תכנית - סיכום

1. לתכנית הפיתוח למגזר הערבי מספר יעדים :
  - א. פיתוח תשתיות היישובים, קידום הצרכים במבני ציבור, כשברקע העשייה -המענה התכנוני (תכניות מתאר), הבראת הרשויות המוניציפליות.
  - ב. על בסיס התשתית יקודמו צרכיו השוטפים של המגזר בתחומים שהם צרכי כל אזרח וצרכיה של כל חברה :

חינוך :
השלמת הצרכים הפיסיים, הפעלת תכניות פדגוגיות, תגבור כח-אדם, הגברת הישגי הבגרות, הגברת המגמות הטכנולוגיות והמדעיות והרחבת מסגרות המשך (יג' - יד').

תעסוקה :
יצירת תשתית תעסוקתית, תוך דגש על אזורי תעשייה אזוריים ומקומיים, עידוד הקמת מפעלים, פיתוח ענפי התיירות והחקלאות טיפוח המשאב האנושי (הכשרות מקצועיות, תעסוקת אקדמאים), ועידוד מגמות ההיי- טיק בבתיה"ס התיכוניים.

דיוור :
עידוד תכניות לבניה רוויה שמטרתה : מתן מענה למגורי אלפי זוגות צעירים במגזר.
  - ג. דגש מיוחד יושם על היעד האינטגרלי יהודי- ערבי, שתי אוכלוסיות החותרות לאיכות חיים ורמת חיים התואמות חברה מערבית בשנות ה- 2000. הדעת נותנת, שככל שיצטמצמו הפערים והשוני, יונמכו המחיצות והמתחים החברתיים והציבוריים.

צמצום הפערים הכלכליים והחברתיים יושגו באמצעות קידום כלכלי ותעסוקתי, חינוך ולימודים גבוהים, עידוד האשה להתקדמות אישית בתחומי הלימודים והתעסוקה, עידוד מגורים המאפשרים ניידות כמקובל בחברות מערביות (דיוור סחיר). מגמת ההפרטה במדינה תסייע לשילוב תעסוקתי.

אורח החיים ואיכות החיים יושגו גם באמצעים תכנוניים מגוונים, החל בפיתוח תשתיות ושירותים קהילתיים (מתנסיים, מרכזים לגיל הרך, מועדוני נשים וכו'), דרך הוצאת פעילויות המהוות מפגע בשכונות מגורים אל אזורי תעסוקה יישוביים ואזוריים (בתי מלאכה, עדרים), וכלה בתכנון אזורי החותר לפיתוח שירותים ברמה ההולמת את התקופה, והמצרף לצורך זה קבוצות ישובים לגושים הפועלים כיחידות גדולות. (מערכת חינוך ולימודים על-תיכוניים, שירותי קניות, שירותי תרבות בידור וספורט, מערכת ייצור ותשתיות) התכנית מציבה במרכזה קבוצות אוכלוסייה שעד כה הודחקו לשוליים : האשה והילד.
2. מנקודת ראות תקציבית יושקעו בתכנית כ- 500 מיליון ש"ח לשנה, מעבר לתקציב השוטף. כאשר סעיפי התקציב העיקריים הם : תשתיות, מבני ציבור, חינוך ופיתוח כלכלי.

3. תמונת היעד במועד השלמת התכנית כוללת, צמצום האבטלה לכדי 60% משיעורה הנוכחי (מ- 10%-9% בממוצע למגזר לכ- 6%), הרחבת קהל המועסקים (תוך דגש על שילוב הנשים בתעסוקה, מכ- 35% כיום לכ- 50%). העלאת רמת התעסוקה (יצירת טכנאים, הנדסאים ובעלי מקצועות אקדמאים, תהליך שבמסגרת משך הפרוייקט יושמו לו רק היסודות, כיוון שמשך לימודים אקדמיים, למשל, ארוך ממשך הפרוייקט).

שיפור וקידום מערכת החינוך מנקודת ראות פיסית ופדגוגית וצמצום בכמות של הפער בהישגי הבגרויות בין המגזרים היהודי והערבי, הכפלת מספר התלמידים במגמות מדעיות וטכנולוגיות גבוהות, הנחת היסוד (בשטח) של אזורי תעשייה מודרניים ופינוי בתי מלאכה מתחרות הבתים. רוב הרשויות המקומיות יפעלו באמצעות תקציב מאוזן, וימחקו את גירעונותיהן. צמצום בניה בלתי חוקית בזכות קיום תכניות מתאר מעודכנות ומספקות. אלפי דירות בבניה רוויה, מודרנית ואסתטית, יושלמו או יהיו בתהליך הקמה. האווירה ברחוב הערבי תאופיין באופטימיות, אמון ותקווה. אנשים יפעלו לפיתוח אישי וימצאו כר נוח ומסייע לקידומם.

4. ברור שבמהלך 4-5 שנים לא תושלם המלאכה. אך כדרך תכנית פיתוח כלכלית-חברתית, היא תבחן בהצלחתה להניע תהליכים שיוסיפו ויתעצמו בהמשך.

5. שיתוף פעולה בין המגזר, יישוביו והנהגותיו, לבין המערכת הממשלתית שתוביל את המהלך, הוא תנאי הכרחי ומבחן הדדי.

תקצוב התכנית לפיתוח המגזר הערבי (במיליוני ש"ח)
תכנית 4 שנתית

2004	2003	2002	2001	מקור התקציב		תקציב נדרש (ס"ח 4 שנתית)	התחום
				אוצר	משרדים		
20	20	20	20	40	40	80	הפיתוח הכלכלי
40	40	30	10	60	60	120	- איזור תעסוקה ומלאכה ישוביים
6	6	6	6	4	20	24	- פארק תעשייה איזוריים
15	15	15	15	40	20	60	- פיתוח תירות
150	150	150	150	40	560	600	- פיתוח חקלאי
							- הכשרה מקצועית
100	150	150	200	100	500	600	חינוך
70	70	70	70	80	200	280	- בינוי כיתות
16	16	17	17	33	33	66	- תכניות פדגוגיות
							- הינור טכנולוגי
150	150	150	150	48	552	600	תשתיות ומבני ציבור
40	40	40	40	-	160	160	- פיתוח שכונות ותיקות
100	100	100	100	360	40	400	- פיתוח שכונות חדשות
61	61	61	62	245	-	245	- מוסדות ציבור
81	81	82	81	-	325	325	- ביוב (מענקים 50%)
50	50	50	50	-	200	200	- כבישים בין- עירוניים
6	6	6	5	-	23	23	- תקציבי פיתוח (רשויות)
							- שיקום שכונות חברתי
							שונות
2	2	3	3	5	5	10	- בריאות
5	5	5	5	8	12	20	- דת
20	20	20	20	40	40	80	- משטרה
7	7	7	7	14	14	28	- מוסדות תרבות וספורט
4	4	4	4	16	-	16	- תשתיות מיו"פ
22	23	23	23	-	91	91	- פעילויות תרבות מדע וספורט
4	7	9	14	25	9	34	- תכניות מתאר
2	2	2	2	8	-	8	- הפעלה
971	1025	1020	1054	1166	2904	** 4070	סה"כ

** לא כולל הלוואות ביוב בסך 245 מיליון ש"ח.

תקציבי צעדים ראשוניים

במהלך הפעלת תכנית פיתוח רב-שנתית, נדרשים תקציבים לא גדולים יחסית לפעילויות בעלות משמעות במספר כיוונים :

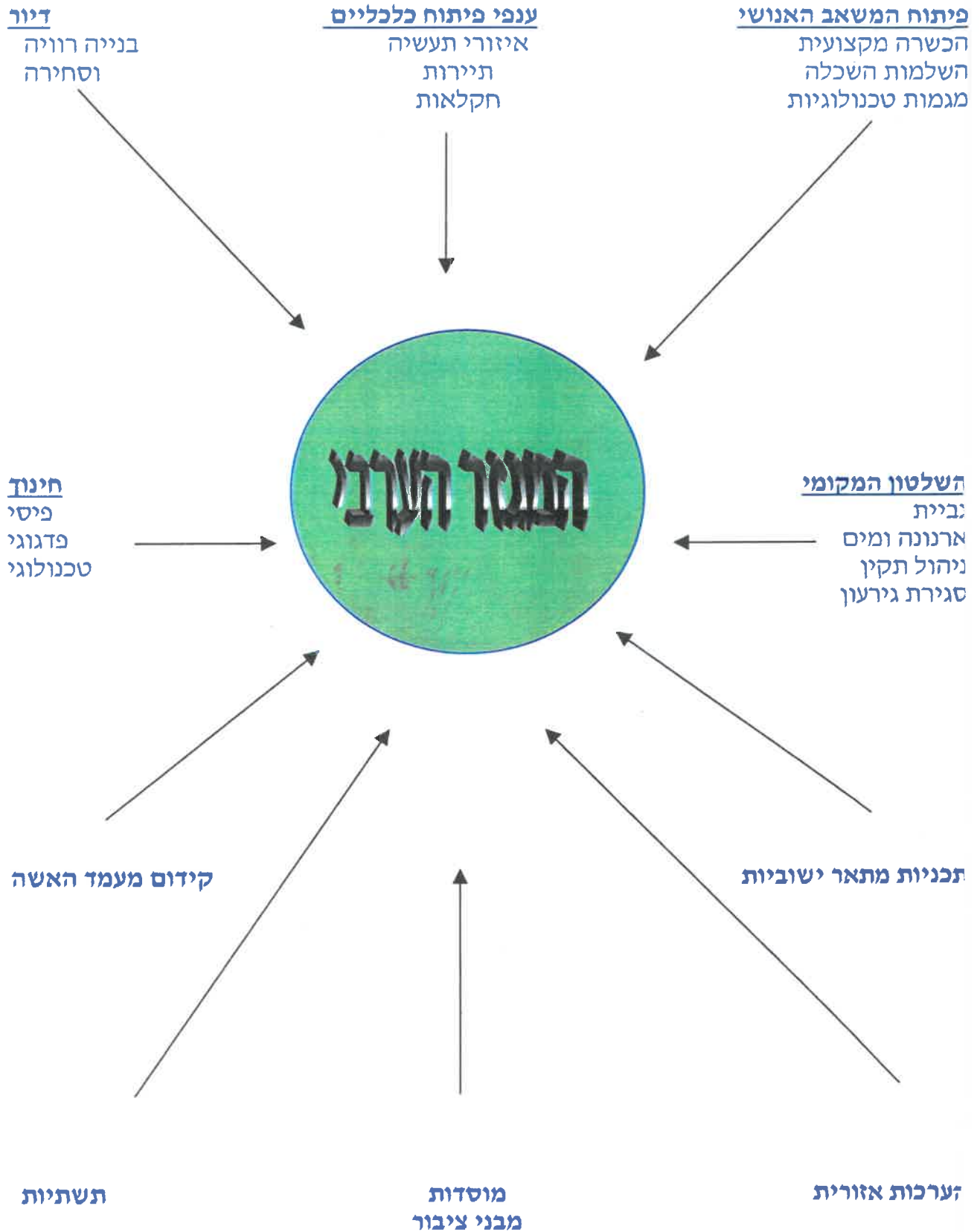
- משמעות ניסויית, כגון בחינת השפעת השלמות השכלה כאמצעי לעידוד יציאת נשים לעבודה.

- תקציבים לפעילויות המעודדות לימודים בתחומים מתבקשים (כגון, מלגות לתלמידי קלינאי תקשורת הנדרשים לחינוך מיוחד).

- עידוד ראשוני למגמות הטעונות עידוד (כגון, סיוע מוגבר לפעילויות המפעילות חוגי השלמות השכלה לנשים).

יש צורך בסכומים לא גדולים יחסית שימצאו "תחת היד" וניתן יהיה להפעילם בהליכים מהירים.

תחומי הפעולה בתכנית לפיתוח המגזר הערבי

4. נספחים

- 4.1 המצב הכספי ברשויות המקומיות. 23-24
- 4.2 השלמת תכניות מתאר ליישובי המגזר הערבי. 25
- 4.3 הבסיס הכלכלי : 26-36
- 4.3.1 - אזורי תעשיה אזוריים 26-27
- 4.3.2 - אזורי שירותים ומלאכה יישוביים 28
- 4.3.3 - פיתוח ענפי התיירות 29
- 4.3.4 - פיתוח חקלאי 30
- 4.3.5 - הכשרה מקצועית 31-32
- 4.3.6 - נתוני אבטלה ותעסוקת נשים 33-36
- 4.4 דיוור : החדרת הבניה הרוויה 37
- 4.5 החינוך : 38-44
- 4.5.1 - אוכלוסיית המגזר הערבי- תמונת השכלה 38-40
- 4.5.2 - הפיתוח הפיסי 41
- 4.5.3 - התכנית הפדגוגית 41
- 4.5.4 - חינוך טכנולוגי 42-44
- 4.6 בריאות ורווחה 45-46
- 4.6.1 - תחנות לבריאות המשפחה
- 4.7 תשתיות 47-50
- 4.7.1 - כבישים 47-48
- 4.7.2 - ביוב 49-50
- 4.8 יישובים ואוכלוסייה 51-53

4.1 מצב הכספי ברשויות המקומיות

הרשויות הערביות לפי מצבן הכספי / נתונים נכונים לדצמבר 1998 (מקור: נתוני משרד הפנים)

חרף קיומו של גירעון נצבר בהיקף של כ- 550 מיליון ש"ח (נכון לדצמי '98), אין התמונה אחידה ביישובים השונים. קיימים יישובים המתפקדים ללא גירעון נצבר (דוגמת אבו-גוש, פארדיס), אחרים בעלי גירעון נצבר קטן יחסית אך המאוזנים בשוטף (דוגמת מעיליא, עילבון). יישובים אלו הם המיעוט (כ- 15 רשויות).

רוב היישובים הם בעלי גירעונות נצברים הניתנים להתמודדות באמצעות תכנית הבראה שמפעיל משרד הפנים. הפרופיל השכיח הוא של יישוב בעל גירעון נצבר בשיעור 5-10 מיליון ש"ח, גירעון שוטף של 1-4 מיליון ש"ח ושיעורי גביה נמוכים (10% - 25%). תכנית ההבראה הכוללת מענק לכיסוי עד 50% מהגירעון והתחייבות הרשות לניהול כספי מבוקר והעמקת הגביה, תביא לאיזון תוך שנים ספורות. כ- 25 רשויות הן בקטגוריה זו.

כ- 15 רשויות מחייבות תכנית הבראה מקיפה. מדובר ביישובים שגירעונותיהם בני שתי ספרות וגירעונם השוטף בשנת 1998 היה בסדר גודל של 5-20 מיליון ש"ח. חלק מרשויות אלו שיפרו את מאזניהן בשנת 1999, באמצעות תכניות ההבראה. תמונת המצב הכספי כשלעצמה אינה מבטאת את מצב היישוב. בחלק מהיישובים המאוזנים רמת השירותים נמוכה. באחרים פועלת מנהיגות המיטיבה להתמודד עם המצב תוך יוזמה שפירותיה יבשילו תוך מספר שנים.

שם היישוב	גירעון מצטבר (במיליונים)	גירעון שוטף (במיליונים)	גביה
אבו גוש	0	(1.3) +	71%
איכסל	1.8	0.9	9%
גוש חלב	0.8	0	51%
כאוכב	2.8	1.4	39%
מעיליא	2.0	(0.2) +	55%
נוף הגליל	1.3	1.2	52%
מעלה עירון	(0.2)	0	-
עילבון	1.2	(0.8) +	24%
ריינה	0	0.3	7%
כפר קרע	3.7	0.5	23%
פרדיס	0	(0.1) +	6%
כפר ברא	1.7	0.5	26%
קלנסווה	0.4	1.3	15%
מזרעה	1.9	0.3	52%
בסמ"ה	0.5	0.3	11%
זיר אל אסד	12.5	4.3	12%
יפיע	5.6	2.0	11%
שעב	4.5	0.4	21%
שפרעם	15.6	(0.1) +	17%
ג'אסר א-זרקה	5.8	0	12%
טירה	9.8	2.6	8%

שם היישוב	גירעון מצטבר (במיליונים)	גירעון שוטף (במיליונים)	גביה
כפר קאסם	4.9	3.2	13%
פסוטה	4.2	1.0	35%
אבלין	11.4	4.2	17%
ג'דידה מכר	8.5	3.0	13%
דבוריה	13.1	3.5	17%
טורעאן	13.7	4.4	22%
טמרה	13.2	5.4	25%
כבול	8.4	0.2	31%
כפר מנדה	9.1	4.1	16%
נחף	3.4	3.6	19%
ג'לג'וליה	7.3	3.1	10%
נצרת	34.0	4.8	31%
ג'ת	7.4	2.2	36%
דיר חנא	6.6	2.2	17%
זמר	4.3	3.4	14%
כפר יאסיף	18.8	6.6	36%
כפר כנא	17.6	6.2	27%
מג'ד אל-כרום	17.8	7.6	25%
סכנין	33.8	8.9	24%
עילוט	8.2	4.9	26%
עין מאהל	10.7	3.6	19%
אום אל-פחם	25.0	3.5	11%
בקה אל-גרביה	14.8	3.1	20%
בענה	28.2	12.2	9%
משהד	11.5	6.5	8%
עראבה	26.1	11.0	23%
ראמה	16.0	7.2	25%
ערערה	23.3	10.1	28%
טייבה	74.8	21.6	28%

( ) נמצאים בזכות

4.2 השלמת תכניות מתאר ליישובי המגזר הערבי

מתוך 67 יישובי הפרוייקט ל- 31 יישובים יש תכניות מאושרות, או שהן נמצאות בתהליכי הכנה ואישור. השאר נחלקים לקבוצות הבאות:

4	חסרי תכנית (או שתכניתיהן ישנות מאד)
5	אושרו לתכנון אך טרם תוקצבו
24	יישובים שמסתיימת או הסתיימה הכנת תכנית אב
3	יישובים שהתעוררו קשיים במימון תכניתיהם
<u>36</u>	

עלות השלמת התכניות - 34 מיליון ש"ח, חלקו מתקציבי ממ"י (4.75 מלש"ח) חלקו - מימון הרשויות המקומיות (1.25 מלש"ח) והשאר, תקציב משרד הפנים (תקציב רגיל - 9.3 מלש"ח ותקצוב מיוחד 18.7 מלש"ח).
על מנת להשלים את התכניות במהלך ארבע שנות הפרוייקט יש צורך בתקצוב רוב הנושא במהלך השנים 2000-2002.

היישובים הנמנים על קבוצת בעלי התכניות המאושרות יבדקו לגבי מידת העדכון של תכניתיהם.

4.3 הבסיס הכלכלי

תופעת האבטלה במגזר הערבי קשה במיוחד. 23 יישובים מופיעים ברשימת מוקדי האבטלה בפברואר 2000. יישובים נוספים מצויים על גבול עשרת האחוזים. יישובים רבים אינם נכללים ברשימה כיוון שהם קטנים מכדי לקיים לשכת שירות תעסוקה.

אף תמונה קשה זו, אינה ממחישה במלואה את היקף הבעיה - חוזרת ועולה הטענה שנים רבות נמנעות מלהתייבב בלשכת העבודה. יצוין שבעוד שבקרב האוכלוסייה היהודית יחס המועסקים, גברים: נשים הוא 56:44, במגזר הערבי יחס זה הוא 75:25, ובקרב האוכלוסייה הערבית ביישובים הפריפריים, הוא אף גרוע יותר.

ההתמודדות עם נושא האבטלה והקידום התעסוקתי, היא ציר מרכזי בתכנית הפיתוח למגזר הערבי והיא תכלול:

1. פיתוח אזורי תעשייה אזוריים.
2. אזורי שירותים ומלאכה יישוביים.
3. פיתוח ענף התיירות.
4. פיתוח חקלאי.
5. הכשרה מקצועית.

4.3.1 אזורי תעשייה אזוריים :

נבחין ב- 6 ריכוזי יישובים ערביים שיאוגדו כשותפים בהפעלת אזור תעשייה אזורי, מהם 4 אזורים בצפון, אחד בואדי-ערה ואחד במשולש.

אזור הגליל המערבי (כ- 110,000 נפש)	בקעת בית הכרם (כ- 60,000 נפש)	אזור סכנין (כ- 75,000 נפש)	אזור נצרת (כ- 150,000 נפש)
שפרעם	מג'ד אל כרום	סכנין	נצרת
אעבלין	בענה	עראבה	יפיע
טמרה	דיר אל אסד	דיר חנא	ריינה
כבול	סגור	עילבון	עילוט
ג'דידה מאכר	ראמה	בועינה	עין מאהל
כפר יאסיף	יישובים דרוזים	נוג'ידאת	כפר כנא
מזרעה		מער	משהד
יישובים דרוזים		יישובים בדואים	תורען

אזור ואדי ערה

ובו היישובים : אום אל פחם, כפר קרע, ערערה ובסמ"ה. זהו גוש יישובים שאין לו אזור תעשייה. מוצע לאתר באזור משבצת בת כמה מאות דונמים שתופעל במשותף ע"י יישובי ואדי ערה (משבצת מומלצת: איתור שייעדו תעשייה, המצוי מערבית לכביש ואדי ערה, באיזור ערערה).

אזור המשולש

היישובים : טייבה, טירה, קלנסואה. אף כאן מוצע לאתר משבצת משותפת, אולי בצרוף גילגוליה, כפר קאסם וכפר ברא. המשולש אינו אזור עדיפות, אך מיקומו באזור המרכז וקרבתו לכביש חוצה ישראל יעניקו לו בסיס להתפתחות.

האתרים המוצעים לבחינה כאזורי תעשייה באזור הצפון :

1. **מזרח נחף:** כ- 500 ד'. מובלעת בין נחף וסג'ור. כנראה קרקע מדינה בשולי מועצה אזורית מרום הגליל, מול אזור התעשייה הגדול של כרמיאל. יפעל כמנהלת משותפת ליישובי בקעת בית הכרם.
2. **שעב:** כ- 700 ד' ממזרח לשעב. קרקע מדינה, ברובו בתחום שעב וחלקו בתחום מ.א. משגב. מוצע כמנהלת משותפת ליישובי מערב הגליל.
3. **סחנין** צרוף של התוספת לאיזור התעשייה הקיים בסחנין (כ- 120 ד' שלאחר הרחבה יגיע לכ- 220 ד'), בתוספת משבצת המצויה צפונית למשבצת סחנין (מ.א. משגב). יתאפשר איזור תעשייה בהיקף של כ- 500 דונם ליישובי בקעת סחנין (+ משגב).
4. **כפר כנא:** משבצת בשלבי טרום הפקדה, בשטח של כ- 200 ד', בתחום כפר כנא. מוצע שתהיה אזור במינהלת משותפת לכפר כנא, ריינה, עין מאהל, משהד וטורעאן.
5. **נצרת-עילוט:** אזור בגודל 120 ד' שניתן לצרפו ל- 60 ד' של עילוט (שני צידי כביש כניסה ליישוב), ויחד עשויים לשמש כאזור במינהלת משותפת לנצרת, יפיע ועילוט.
6. **שפרעם:** איזור תעשייה קיים בהיקף של 580 ד' המפותח רק בחלקו.
7. **צומת חנניה:** משבצת גדולה ונוחה, המחייבת שינוי ייעוד, משמע: שינויים בתכניות המתאר המרחביות.
8. **ג'דידה מאכר:** מדרום לג'דידה, צמוד לכביש כפר יאסיף, שטחים שהופקעו (עכו-עלית), בהיקף מאות דונמים.
9. **תמרה:** הרחבת איזור התעשייה הקיים בכיוון דרום יאפשר הגדלתו במאות דונמים (עירוב קרקעות מדינה ופרטיות).

בגיבוש מסגרת השותפים ניתן להכליל גם שותפים יהודים (מועצות אזוריות, נצרת עלית, כרמיאל וכו').

הבעיה הראשונה היא : איתור המשבצות ואישורן (תהליך מסובך המחייב הנחיות לקיצור הליכים). המשמעות התקציבית הכוללת היא כ- 20 מיליון ש"ח לכל אזור, כלומר כ- 100 מיליון ש"ח. אכלוס אזורי התעשייה מחייב תנאים מועדפים (דמי חכירה, עלות פיתוח ותנאי מפעל מאושר).

4.3.2 אזורי שירותים ומלאכה יישובים :

מקומם הטבעי של מפעלי תעשייה הוא באזורי תעשייה גדולים ומאורגנים, אך בכל יישוב קיימים בתי מלאכה ושירותים שונים, שחשוב שימצאו בהישג יד. בפועל עסקים אלו ממוקמים בחצרות ובקומות הקרקע של בתי המגורים. תכניות המתאר מייעדות עבורם אזורי מלאכה ושירותים, בהיקף של עשרות בודדות של דונמים. ההצדקה לאזורים אלו היא, שבכך מרחיקים מתוך שכונות המגורים מטרדים הפוגעים באיכות החיים. ריכוזם יתרום להעלאת רמתם ויקל על האוכלוסייה הנזקקת להם.

עד כה, ברוב היישובים, אזורי המלאכה, אף אם מתוכננים - אינם מבוצעים. לכך מספר סיבות: המצב הסטטוטורי של תכנית המתאר, הבעלויות על הקרקע, תקציבי הפיתוח הנדרשים וכו'. אך בצד כל אלה המעכב הגדול הוא אי-נכונות בעלי העסקים להעתיק את עסקיהם מביתם הפרטי אל אזור בו עליהם לשלם דמי פיתוח וחכירה.

מתבקש, אפוא, שינוי שיש לקדמו בדרכים שונות, החל בהסברה ושכנוע, וכלה בקנסות (על היות בית המלאכה מטרד לשכנים) ותשלומי ארנונה. אך בצד אלה נדרש סיוע בפיתוח התשתית, ותנאים מועדפים בשיעורי דמי החכירה לתקופה מוגדרת, כך שיווצר תמריץ לפתיחת התהליך.

אל תחום זה ניתן לצרף את עדרי הצאן והבקר הממוקמים בשכונת המגורים. אותם יש להוציא אל מחוץ לאזורי המגורים (סעיף בתכנית משרד החקלאות).

סיכום תקציבי :

1.	<u>אומדן השקעות לפיתוח איזור תעשייה - מלאכה יישובי</u> :
	כ- 5 מיליון ש"ח.
	פתיחת 16 אזורים במהלך התכנית = 80 מליון ש"ח 20 מיליון לשנה.
2.	<u>אזורי תעשייה אזוריים</u> :
	(6 X 20 מיליון) = 120 מיליון ש"ח = 30 מיליון לשנה.
	סה"כ שנתי: 50 מיליון לשנה.

4.3.3 פיתוח ענף התיירות:

התיירות עשויה לתרום לכלכלת ישובים ערבים בודדים. בראשם העיר נצרת, המהווה אתר תיירות מרכזי, בו הושקעו כ- 25 מיליון ש"ח ב- 1999 ומושקעים כ- 13 מיליון בשנת 2000. אל נצרת מצטרף **כפר כנא** שאף בו מושקעים השנה כ- 3 מיליון ש"ח נוסף על סכום דומה ב- 1999. במהלך שנות התכנית לפיתוח המגזר הערבי ימשך פיתוח התיירות בנצרת (אומדן: כ- 2 מיליון ש"ח לשנה) ובכפר כנא (אומדן כ- 1.5 מיליון ש"ח לשנה).

יישובים נוספים

- דיר-חנא:** שהוכר כיישוב בעל פוטנציאל תיירי ואשר בשילוב תקציבים בין-משרדי יושקעו בו כ- 2 מיליון ש"ח בשנה במשך 3 שנים (2000 – 2002). מתוכם תקציב משרד התיירות כ- 750 אלף ש"ח לשנה.
- גוש חלב:** בו מצויה בתכנון מתקדם ע"י החמ"ת הכניסה ליישוב וצומת הכניסה. אומדן תקציב: 2 מיליון ש"ח.
- אבו גוש:** תכנון מרכז היישוב והכביש החוצה אותו. השקעה בסך כ- 1 מיליון ש"ח בשנת 2000. במהלך שנות תכנית הפיתוח ימשך פיתוח מרכז הכפר (אומדן התקציב כ- 2 מיליון ש"ח בשנה, בשנים 2002-2004).
- אירוח כפרי (צימרים):** מומלץ לעודד פיתוח ענף אירוח כפרי ביישובים אטרקטיביים כגון: דיר חנא, כאוכב, עילבון, עין מאהל ואחרים, בהיקף של כ- 50 יחידות בשנה במשך ארבע שנים, בהנחה של תקציב הסיוע המקובל (בסך 20,000 ש"ח ליחידה), מדובר בתקציב שנתי בסך 1 מיליון ש"ח לשנה.

תקציב (במיליוני ש"ח):

<u>שנת</u>	<u>שם היישוב</u>
0.75 (בתוספת איגוס משאבים בינמשרדיים).	- דיר-חנא
1.0	- גוש חלב
2.0	- אבו גוש
1.0 (פיתוח מוגבל וניסויי. דגש על המרכיב המסחרי ועל הכניסה ליישובים).	יישובים נוספים • - (שפרעם, כאוכב, ג'אסר א- זרקא וכו')
1.0	- סיוע לצימרים
5.75	- סה"כ תקציב משרד התיירות

• טרם גובשו התכניות

4.3.4 פיתוח חקלאי :

משרד החקלאות יתקצב כ- 3-4 מיליון ש"ח בשנה בסעיפים שונים, בכלל זה: דרכים חקלאיות, הוצאת עדרים מן היישובים לאזורי הריכוז, סיוע לפיתוח ענפי חקלאות אינטנסיבית (חממות פרחים וירקות יצוא). בצד פעילות שוטפת זו יופעל פרויקט בקעת בית נטופה.

פרוייקט בקעת בית נטופה :

בעמק מצויים כ- 40,000 דונם המוצפים בחורף ועל כן, לא ניתן לעבדם אלא בצורה אקסטנסיבית. התכנית מציעה ריכוז מי הנגר אל שני מאגרים וניצולם לגידולי שלחין (מטעים וגידולי שדה). מוצע לשלב במערכת ההשקיה גם מי קולחין מטוהרים. התכנית מחייבת שינוי בחלוקת שטחי העיבוד, שכיום מורכבים מחלקות קטנות וצרות (עקב חוקי הירושה). קיימת נכונות מצד התושבים לביצוע תכנית איחוד וחלוקה, תוך הפרשת כ- 10% הנדרשים לצורכי הפרוייקט (מאגרים, דרכים ותעלות). התרומה הצפויה היא: שינוי פני החקלאות באזור, שיפור בכלכלת התושבים ותרומה למצבם הסוציו-אקונומי.

השקעות (אומדן):	60 מיליון ש"ח
רווח גולמי:	9 מיליון ש"ח
אוכלוסיית האזור (ערבים):	32,000 נפש
שטחי עיבוד:	9.3 אלף ד' מושקים, 1.7 אלף ד' בעל.
אספקת מים נדרשת:	ממאגרי איגום - 3 מלמ"ק
	מי קולחין - 1.5 מלמ"ק
משך הביצוע:	4 שנים

הרכב ההשקעות במיליוני ש"ח:

מאגרים:	26
תחנות שאיבה:	5
תשתיות:	6
מובלים לסילוק עודפים:	3
מערכות מים:	20
סה"כ:	60

השתתפות עצמית של החקלאים: בסעיף מערכות מים (20 מלש"ח). כ- 60% מההשקעה ניתן לייחס ל"ייצור" המים, וכ- 40% לניצולם.

תרומה :

- פיתוח חקלאי בהיקף שווה ערך לפרנסת 300 משפחות.
- יצירת תוספת 3 מלמ"ק בשנה.

תקציב: (אינו כולל השתתפות עצמית)

- פרוייקט בית נטופה - 10 מיליון ש"ח לשנה, במשך 4 שנים.
- פעילויות אחרות - 5 מיליון ש"ח לשנה, במשך 4 שנים.

4.3.5 הכשרה מקצועית - קידום פוטנציאל התעסוקתי

ההכשרה המקצועית היא אחד המנופים החשובים לביצוע המפנה הכלכלי והחברתי, זאת בשל התמודדותו עם מספר תחומים:

אבטלה - כפי שצוין, כמחצית מהיישובים הערבים הם מוקדי אבטלה, וזאת חרף העובדה שרק מיעוט מבין הנשים פונות לשירות התעסוקה.

קידום חברתי - תוך דגש על מעמד האשה. זאת, באמצעות קורסי השלמת השכלה, ובאמצעות יציאתן לעבודה.

שיפור כלכלי - אשר יושג ע"י שיפור הרמה התעסוקתית והגדלת מספר המועסקים. שיפור כלכלי הוא היסוד בכל תכנית לקידום המגזר ותרומתו ברורה לנושאי חברה, חינוך ואיכות חיים.

תכנית משרד העבודה לשנת 2000 כוללת כ- 150 קורסים מקצועיים המיועדים לאוכלוסיית היישובים שבתכנית. זאת מתוך 1,200 קורסים מתוכננים לכלל האוכלוסייה, מתוכם מתבצעים בפועל כ- 1,000, כלומר כ- 15%. אוכלוסיית המגזר, המונה כ- 600 אלף נפש מהווה כ- 10% מאוכלוסיית ישראל, אך בקרב המובטלים מגיע שיעורם לכ- 15% (25,000 מתוך כ- 163,000). אם נצרף לכך את ההטיה הנגרמת בנתונים הסטטיסטיים עקב אי-התייבבות נשים בלשכות, בשיעורים המלאים, ואת השאיפה להגדלת מספרן בקרב המועסקים, הרי שכערך מינימלי יש לשאוף להקצאת לא פחות מ- 200 קורסים בשנה למגזר, אשר יקיפו כ- 5,000 איש. התוספת הנדרשת, 50 קורסים לשנה. משמעותה התקציבית, כ- 10 מיליון ש"ח וזאת, לכל אחת משנות הפרוייקט. כן נדרשת הפעלת כיתות השלמת השכלה לנשים בהיקף שנתי של 40 כיתות (עלות שנתית – 6 מיליון ש"ח).

תחומי ההכשרה

הקורסים המתוכננים הם במגוון מקצועות, בולטים בתוכם ענפי הבניין ונספחיו (ריצוף, שרברבות, טפסנות ומחיצות גבס), ענפי המתכת ומכונאות הרכב, קורסים לנשים (מזכירות, סייעות, מטפלות, הנה"ח), אך גם קורסי תקשורת ומחשבים.

תוספת קורסים צריכה להיות מכוונת לשני אפיקים:

א. קורסים פנים מפעלים -

כיתות במפעל, המיועדות להכשרת עובדים לעבודה במפעלים הנזקקים להם, כך שבסוף תהליך ההכשרה העובד משתבץ במקום עבודה ידוע מראש. הדבר מותנה, כמובן, בקיומם של מפעלים הנזקקים לעובדים, מה שמחבר את נושא ההכשרה המקצועית אל הפיתוח הכלכלי.

ב. קורסי מחשבים והסבות אקדמאים -

קיימים באוכלוסייה מספר רב של בעלי השכלה אקדמית ובוגרי תיכונים ברמה בגרותית, שהם פוטנציאל למקצועות ברמה גבוהה: מקצועות המחשב, טכנאות וכו'.

לימודי המשך - טכנאים והנדסאים :

מוצעת הגדלת ההיקף הנוכחי בכ- 500 לומדים לשנה. אומדן עלות 4 מיליון ש"ח.

תקציב שנתי (תוספת מעל הקיים)

10 מיליון ש"ח.	קורסים מקצועיים -
6 מיליון ש"ח.	השלמות השכלה לנשים -
4 מיליון ש"ח.	לימודי המשך (טכנאות, הנדסאות) -
<u>20 מיליון ש"ח</u>	סה"כ -

4.3.6 נתוני אבטלה ותעסוקת נשים

א. נתוני אבטלה :

הערות	שיעור אבטלה			שם הישוב
	פברואר 2000	יולי 1999	פברואר 1999	
	4.40%	4.73%	4.31%	אבו גוש
	12.95%	11.39%	10.04%	אום אל- פחם
	9.185	5.10%	6.24%	אכסאל
	12.91%	10.70%	11.90%	אעלבין
	10.43%	8.33%	8.61%	בקה אל-גרביה
	13.73%	6.59%	6.21%	בסמ"ה
	10.66%	8.78%	7.79%	בענה
	10.86%	10.36%	8.62%	ג'דידה- מכר
	1.75%	1.62%	1.42%	ג'לג'וליה
	-	-	-	ג'ש (גוש חלב)
	8.52%	8.21%	7.39%	ג'ת
	8.09%	6.16%	5.69%	דבוריה
	7.50%	7.54%	6.72%	דיר אלאסאד
	14.85%	9.84%	12.58%	דיר חנא
	-	-	-	זמר
	7.34%	7.20%	5.68%	טורעאן
	7.48%	6.23%	6.98%	טייבה
	2.06%	1.69%	1.76%	טירה
	12.52%	11.92%	10.61%	יפיע
	16.38%	13.62%	14.12%	כאבול
	-	-	-	כאוכב אבו אל-היג'א
	-	-	-	כפר ברא
	10.09%	8.64%	7.18%	כפר יאסיף
	11.73%	12.65%	11.18%	כפר כנא
	18.01%	13.80%	14.14%	כפר מנדא
	1.70%	2.63%	1.85%	כפר קאסם
	9.73%	8.12%	8.25%	כפר קרע
	8.71%	7.66%	6.35%	מג'ד אל-כרום
	-	-	-	מזרעה
	-	-	-	מעיליא
	-	-	-	מעלה עירון
	9.73%	10.34%	8.28%	משהד
	7.68%	7.81%	6.48%	נחף
	11.74%	10.61%	10.30%	נצרת
	12.45%	9.09%	9.16%	סח'נין
	11.96%	8.79%	11.22%	עילבון
	23.32%	22.30%	18.97%	עילוט
	19.77%	17.75%	17.15%	עין מאהל

הערה	שיעור אבטלה			שם הישוב
	פברואר 2000	יולי 1999	פברואר 1999	
	12.26%	11.02%	10.73%	ערערה
	12.26%	7.34%	6.29%	עראבה
	8.81%	7.12%	6.49%	פרדיס
	-	-	-	פאסוטה
	6.58%	6.22%	5.71%	קלנסווה
	8.26%	7.00%	6.47%	ראמה
	8.75%	8.78%	7.84%	ריינה
	14.47%	9.88%	7.76%	שעב
	12.44%	9.99%	9.55%	שפרעם
	-	-	-	מוקייבלה
	-	-	-	נאעורה
	-	-	-	צנדלה
	-	-	-	שיח' דנון
	16.26%	13.03%	13.05%	תמרה
	-	-	-	עין רפה
	-	-	-	עין נקובא + עין אום
	-	-	-	אל-קוטוף
	-	-	-	אל-עריאן
	-	-	-	מייסר
	-	-	-	ניין
	-	-	-	סולם
	-	-	-	עוזייר
	-	-	-	רומאנה

האבטלה - תמונה מסכמת

מתוך אוכלוסית הפרוייקט (603,475), כח העבודה מונה כ- 33%, שהם 199,000 נפש.

מספר המובטלים ב- 6/2000 : 20,900 שהם 10.5% מכח העבודה (בהשוואה ל- 5.3% בכלל אוכלוסיית המדינה).

ב. נשים ככוח עבודה :

אחוז הנשים שאינן שייכות לכוח העבודה במגזר הערבי

(מקור : הלמ"ס, שנת 1999)

שם הישוב	אחוז הנשים שאינן שייכות לכוח העבודה (גיל 20-60)
אבו גוש	59%
אום אל- פחם	65%
אכסאל	60%
אעבלין	59%
בקה אל-גרביה	57%
בסמ"ה	63%
בענה	60%
ג'דידה- מכר	55%
ג'אסר א- זרקא	52%
ג'לג'וליה	54%
ג'ש (גוש חלב)	42%
ג'ת	54%
דבוריה	58%
דיר אל- אסד	56%
דיר חנא	60%
זמר	-
טורעאן	60%
טייבה	51%
טירה	54%
יפיע	57%
כאבול	58%
כאוכב אבו אל-היג'א	48%
כפר ברא	-
כפר יאסיף	41%
כפר כנא	60%
כפר מנדא	62%
כפר קאסם	66%
כפר קרע	61%
מג'ד אל-כרום	57%
מזרעה	54%
מעיליא	32%
מעלה עירון	66%
משהד	66%

שם הישוב	אחוז הנשים שאינן שייכות לכוח העבודה (גיל 20-60)
נחף	59%
נצרת	53%
סח'נין	61%
עילבון	40%
עילוט	71%
עין מאהל	66%
ערערה	55%
עראבה	63%
פרדיס	63%
פאסוטה	42%
קלנסווה	59%
ראמה	43%
רס עלי	-
ריינה	62%
שעב	61%
שפרעם	57%
תמרה	54%
שיח' דנון	-
טמרה (יזרעאל)	-
טייבה (בעמק)	-
מוקייבלה	-
נאעורה	-
צנדלה	-
עין נקובא	-
עין ראפה	-
אל-עריאן	-
מייסר	-
ניין	-
דחי	-
כפר מצר	-
סולם	-
עוזייר	-
רומאנה	-

4.4 דיור : בניה רוויה וסחירה

גידול האוכלוסייה הערבית הוא בקצב שנתי של למעלה מ- 3% לשנה. מספר המשפחות המתווספות מדי שנה, מתקרב אפוא לכ- 10,000. חלק ניכר מציבור זה מוצא את פתרון דיורו במסגרת המשפחתית (הוספת אגף, קומה או מבנה נוסף בחצר ההורים), אך משנה לשנה גובר הלחץ לתוספת מגרשים לבניה או הרחבת משבצת היישוב, כך שניתן יהיה לממש בניה על קרקעות שיתווספו לתחום היישוב. תופעת הבניה הבלתי חוקית היא, בין היתר, תולדה של מצב זה. בחלקה מתנהלת על קרקע שבבעלות המשפחה, אך אינה מאושרת למגורים. חלקה האחר הוא תפיסת קרקע ציבורית. הבניה המקובלת במגזר הערבי היא צמודת קרקע. בהמשך היא הופכת רוויה, באמצעות תוספת קומות והועדתן לבנים. השתלבות בבניה רוויה במתכונת המקובלת בערים היהודיות קיימת רק בערים מעורבות (ירושלים, חיפה, לוד), או ככניסה, שבאין ברירה, ליישובים יהודיים (נצרת עילית, נהריה). ברור שמשנה לשנה התופעה תחריף, ובלתי סביר להרחיב את משבצת היישובים עד אין סוף. לכן החדרת הבניה הרוויה ליישובים הערביים היא הכרח המציאות.

התכנית המוצעת

החדרת הבניה הרוויה תיעשה בצורה הדרגתית, תוך ליווי ומעקב אחר הביצוע והתאמת התנאים, על מנת שיווצר ביקוש. המדובר בקרקע שתוצע במכרז לקבלנים, שיתחייבו על בניה בצפיפות מוגדרת (מוצע 6 יח"ד לדונם), בסטנדרטים מקובלים, ומכירת הדירות לפונים. יש לתת את הדעת להיותה של כל יח"ד, יחידה סחירה נפרדת ולהמנע מתכנון בניין מגורים כיחידה סגורה. יתרון משמעותי שיופק מן המעבר לבניה הרוויה : הסיוע הניתן למשפחות הרוכשות סוג דיור זה (משכנתאות, הלוואות מקום, השתתפות בתקציבי פיתוח וכו').

כצעד התחלתי מוצע :

- לאתר עשר משבצות קרקע ביישובים שונים, שיבחרו על בסיס התאמתם לבנייה רוויה.
- גודל המשבצות לא יקטן מ- 200 יח"ד, היקף שיאפשר פיתוח שכונה על כל שירותיה.
- משרד השיכון יהיה אחראי על הפרוייקט ויקדמו באמצעות מכרזי קבלנים, פיקוח וסיוע בעלות התשתית.
- גובה ההשתתפות הממשלתית בתשתית יהיה 50% מעלויות הפיתוח ועד לסכום של 70,000 ש"ח ליח"ד.
- ההמלצה מתייחסת להיקף פרוייקט כולל בסך 5,000 יח"ד.
- במקביל לפיתוח שכונות על קרקע ציבורית, מומלץ לסייע ליזמים שיהיו נכונים לבנות שכונות רוויות על קרקע פרטית. היקף הסיוע יהיה דומה.
- גודל הפרוייקטים על קרקע פרטית לא יקטן מ- 50 יח"ד.

אומדן הסיוע הנדרש - 40 מיליון ש"ח לשנה.

4.5 החינוך

4.5.1 אוכלוסיית המגזר הערבי – תמונת השכלה

שנות לימוד	0	1-4	5-8	9-10	11-12	13-15	16+	חציון
כלל אוכלוסייה (15+)								
יהודים	2.6	1.4	9.1	11.3	36.6	22.0	17.0	12.4
ערבים	7.7	4.8	22.3	18.8	28.4	11.9	6.1	10.6
גילאי 25-34								
יהודים	0.7	0.3	1.9	5.8	38.5	28.4	24.4	13.3
ערבים	1.7	2.5	19.0	18.9	33.8	13.1	11.0	11.5
נשים 25-34								
יהודים	0.9	0.3	1.5	4.1	38.5	29.1	25.6	13.5
ערבים	2.4	2.5	21.9	16.9	33.3	14.4	8.6	11.4

נקודות להדגשה :

1. בחרנו את גילאי 25-34 כיוון שבמגזר היהודי גילאי 18-24 בד"כ בשירות צבאי ולכן טרם מיצו את מסלול השכלתם.
2. הקבוצה הבולטת וחסרת המשמעות היא : 12 שנות לימוד, שאינה מעידה על הישגים, אלא על השלמת מסלול החינוך.
3. הלימודים מעבר לתיכון מצביעים על פער ניכר בקבוצת הגיל שנבחרה : 52.8% באוכלוסייה היהודית מול 24.1 באוכלוסייה הערבית. בקרב הנשים הפער אף גדול יותר : 54.7 מול 23.0.
4. אין הפרש משמעותי בין הממוצע הכללי ואוכלוסיית הנשים במגזרים השונים.

הישגי בגרות

סה"כ שנתון	זכאים לבגרות	% מהשנתון	% בנות מבין הזכאים
מגזר יהודי (97)	33,657	43.7	55.3
מגזר ערבי (99)	4,037	23.0	61.5

שיעור המתחילים ללמוד באוניברסיטה (מבין מקבלי תעודת בגרות) תוך 6 שנים

<u>נשים</u>	<u>סה"כ</u>	
42.0	37.1	מגזר יהודי
25.2	24.4	מגזר ערבי

כלומר : שיעור התלמידים הזכאים לבגרות הוא כמחצית מן היהודים וגם מאלה רק כרבע נרשמים לאוניברסיטאות. והמספרים נמוכים אף יותר אם נתייחס למוסלמים שבקרוב הערבים. שיעור הבנות הזכאיות לבגרות עולה ב- 50% על שיעור הבנים.

גילאי 15-34 לפי עבודה ולימודים - השוואה בין מגזרים ומינים

מגזר	קבוצת גיל	סה"כ באחוזים	עובדים	לומדים	לא עובדים ולא לומדים
כלל האוכלוסייה					
יהודים	15-17	100	7.5	87.4	5.1
ערבים	15-17	100	4.5	79.3	16.2
יהודים	18-24	100	35.2	18.4	46.4
ערבים	18-24	100	39.8	19.4	40.8
יהודים	25-29	100	69.3	7.9	22.8
ערבים	25-29	100	51.2	3.2	45.6
יהודים	30-34	100	73.0	3.3	23.7
ערבים	30-34	100	54.4	0.8	45.0
גברים					
יהודים	15-17	100	7.5	86.6	6.0
ערבים	15-17	100	8.4	76.3	15.0
יהודים	18-24	100	29.1	17.9	53.0
ערבים	18-24	100	57.8	18.4	23.5
יהודים	25-29	100	70.3	10.3	19.4
ערבים	25-29	100	75.2	3.2	21.4
יהודים	30-34	100	78.0	4.4	17.6
ערבים	30-34	100	78.7	1.3	20.2
נשים					
יהודים	15-17	100	7.6	88.1	4.3
ערבים	15-17	100	0.6	82.1	17.3
יהודים	18-24	100	41.6	18.9	39.5
ערבים	18-24	100	21.3	20.1	58.6
יהודים	25-29	100	68.2	5.5	26.4
ערבים	25-29	100	27.4	3.0	69.6
יהודים	30-34	100	68.1	2.2	29.7
ערבים	30-34	100	29.7	0.2	70.1

ניתוח והערות:

בגיל חטיבה עליונה:

כ- 5% מכלל היהודים לא לומדים ולא עובדים, לעומת 16.2% במגזר הערבי (יחס של 3:1). יחס זה כמעט זהה אצל הגברים ואילו בין הנשים הוא מגיע ל- 4:1. מאידך, שיעור העובדים בגיל זה גבוה יותר אצל היהודים (4.5:7.5), בעיקר בגלל הנשים: כמעט ואין נושרות תיכון ערביות שעובדות.

בגיל שלאחר תיכון:

היהודים משרתים בצה"ל (מכאן השיעור הגבוה של "לא לומדים ולא עובדים" המגיע לכמעט מחצית האוכלוסייה). שיעור הלומדים מתקרב ל- 20% (אפילו עדיפות קלה לערבים, אך ברור שאם תקופת השירות הצבאי בגילאים אלו מהווה כשליש עד מחצית, יש להגדיל בהתאם את שיעור העובדים והלומדים במגזר היהודי. ראוי לציון שיעור הערבים שאינם עובדים ואינם לומדים: כמעט רבע מן הגברים, וכמעט 60% מהנשים.

גילאי 25-29, גילאי 30-34:

שיעור הלומדים בקרב היהודים יותר מכפול לעומת הערבים. שיעור הערבים שלא עובדים ולא לומדים כפול משיעורם בקרב היהודים. זאת – בגלל שיעורם הנמוך של הנשים הערביות העובדות או לומדות (כ- 30%).

4.5.2 הפיתוח הפיסי :

- בשנים 1998-2000 הושקעו בפיתוח הפיסי של מוסדות החינוך ביישובים הנכללים בפרוייקט כ- 340 מיליון ש"ח, מהם בשנת 2000 (התחייבות) : כ- 100 מיליון ש"ח.
- על מנת לצמצם במהלך ארבע שנים את החסרים, בתוספת הצרכים הנובעים מגידול האוכלוסיה והתכניות לגיל הרך (כ- 600** גני 3-4, הנאמדים בכ- 300 מיליון ש"ח), מתבקש תקציב 4 שנתי בסך 600 מיליון ש"ח, אותו מוצע לכסות ב- 3 שנות תקציב.
- ** מספר הכיתות הנדרש בשלב א' – 400 . בשלב ב' תוספת של 800 כיתות (עפ"י אומדן שנתון - 18,000 ילד). בהנחה שחלק מגילאי 4 מכוסים בגנים קיימים, הנחנו כיסוי מחצית ההיקף במהלך שנות הפרוייקט.

4.5.3 התכנית הפדגוגית :

התכנית ה- 5 שנתית של משרד החינוך לקידום המגזר הערבי נאמדת בכ- 250 מיליון ש"ח. להלן תחומי הפעילות הנכללים בתכנית ותקציביהם לשנים תש"ס-תשס"א:

תשס"א	תש"ס	תחומי פעילות
12.28	8.28	1. בגרויות (אגף תיכון ואגף שחי"ר)
3.15	3.15	2. מחוננים
1.68	1.68	3. השתלמויות
-	2.80	4. חטי"ב
11.97	8.64	5. יסודי
9.81	5.72	6. חינוך מיוחד : כיתות הכשרות
8.14	5.38	
2.00	-	7. חינוך מדעי טכנולוגי
4.30	1.5	8. שונות
53.32	37.15	סה"כ

4.5.4 חינוך טכנולוגי :

תמונת מצב:

כ- 60 מוסדות תיכוניים מצויים ביישובים שבמסגרת הפרוייקט, ובהם כ- 170 כיתות טכנולוגיות ומדעיות בשנתון (קיימות או תפתחנה בתשס"א). מספר התלמידים במסגרת הפרוייקט במגמות הללו הוא כ- 4,500 תלמיד (כלומר כרבע משנתון לעומת כ- 30% בכלל אוכלוסיית ישראל). התמונה קשה יותר נוכח הרכב המגמות. כמחצית מהן מיועדות לתלמידים ברמת תעודת גמר ללא בגרות. רק כ- 35% הן בקטגוריית היי-טיק (בתשס"ס 25%). בולטות בהיקפן המגמות המיועדות לתלמידות: תפירה, מזכירות מטפלות וכו', המהוות כרבע מכלל הכיתות.

היעד :

שינוי מצב יושג עם הפעלתה של תכנית 4 שנתית, אשר תכפיל את מספר התלמידים במגמות הטכנולוגיות (מ- 4,500 ל- 8,500, כלומר כ- 45% מן השנתון), שה"כ כ- 30 כיתות בשכבה, מתוכן כ- 100 במסלולי היי-טק, כ- 70 במסלולים טכנולוגיים ברמת הביניים והשאר - ברמות גמר. מתוך מסיימי י"ב בנתיב הטכנולוגי כ- 40% יהיו ברמת בגרות (כלומר כ- 2,200 תלמיד בשנה). 1,000 ימשיכו לכיתות י"ג ו- י"ד (טכנאים והנדסאים), לעומת פחות מ- 200 כיום. (כמובן המספר יושג בהדרגה ויגיע למלוא היקפו 3-4 שנים לאחר השלמת התכנית המוצעת).

תכנית פיתוח 2000-2003 חינוך טכנולוגי

נתוני רקע

שנתון בחטיבה העליונה ביישובי המגזר הערבי שבפרוייקט הפיתוח מונה כ- 17,000 תלמידים, כ- 50% מהם יהיו במסלולים עיוניים המגמות הטכנולוגיות יקיפו אפוא:

כ- 8,500 תלמיד בשנתון (הכפלה בהשוואה למצב הנוכחי) מהם :
 4,750 (2,750) במגמות גבוהות (בגרותיות).
 3,750 (2,000) במגמות מקצועיות (גמר ובגרות חלקית).
 ** בסוגריים – מסי' התלמידים בתשס"א.

הללו ילמדו בכ- 300 כיתות (בשנתון), מהן 170 כיתות במגמות הבגרותיות ו- 130 כיתות במגמות שאינן מקנות בגרות מלאה, (זאת בהשוואה ל- 103 ו- 71 בתשס"א).

התוספת : כ- 125 כיתות שעלות הקמתן כ- 25 מיליון ש"ח, תתפרס על פני 3 שנים, כלומר כ- 8 מיליון ש"ח בשנה.

כן יידרש תקציב לעדכון, התאמת ציוד וחידושו בסך שנתי של כ- 2 מיליון ש"ח בשנה, שה"כ 10 מיליון ש"ח בשנה.

כיתות יג' יד'

הגדלת מספר הממשיכים בכיתות יג' יד', ועידוד מסיימי יב' להמשיך בכיתות יג', מחייבת ביטול קיצוץ הסיוע למגזר הערבי, כלומר, כ- 5,000 ש"ח לתלמיד. בהנחה של הכפלת מספר התלמידים וקצב גידול מתמיד (עד 1,000 תלמידים), ידרש תקציב כדלהלן :

השנה	תוספת תלמידים	תקציב (שעות) (מיליוני ש"ח)	ציוד ושונות	סה"כ
2001	200	1.0	0.5	1.5
2002	600	3.0	1.0	4.0
2003	1,000	5.0	1.5	6.5

סיכום (תוספת מעל הקיים)

פיתוח מגמות וחידוש ציוד כיתות יג'- יד' 10.0 מיליון ש"ח בשנה
6.5 מיליון ש"ח בשנה

סה"כ 16.5 מיליון ש"ח

פירוט המגמות והכיתות :

מגמות גבוהות (בגרותיות) :

מקצוע	קיים תשס"א	מתוכנן תשס"ד	התוספת
טכנולוגיית מידע	16	30	14
ביוטכנולוגיה	2	10	8
תקשורת	8	20	12
אלקטרוניקה	31	38	7
תעשייה וניהול	2	10	8
סיעוד	5	10	5
תיב"ם	5	9	4
חשבונאות	34	42	8
סה"כ כיתות	103	169	66
סה"כ תלמידים	2,750	4,750	2,000

מגמות לא-בגרותיות:

מקצוע	קיים	יעד	התוספות
חשמל	10	18	8
מכונאות-רכב	6	14	8
מטפלות	10	18	8
עבוד עץ	8	8	-
תיירות ומלונאות	2	10	8
עיצוב (בנות)	2	10	8
מסגרות (צנרת מבנים)	2	10	8
טיפוח חן	1	9	8
מחנכות	10	18	8
אופנה	20	15	-5
סה"כ כיתות	71	130	59
סה"כ תלמידים	2000	3,750	1,750

4.6 בריאות ורווחה4.6.1 תחנות בריאות המשפחה : פרויקט משרד הבריאות לשנת 2000

שם הישוב	סה"כ מרפאות בישוב	מס' תחנות בפרוייקט	עלות כללית	תקציב משרד הבריאות ופיס	טרם בוצע (סך)
אבו גוש	3	1	507,000	338,000	0
אום אל- פחם	6	4	1,949,000	1,249,000	150,000
אום אל-קוטוף	-	-	-	-	-
אכסאל	2	1	405,000	270,000	0
אל-עריאן	-	-	-	-	-
אעבלין	3	1	555,500	370,300	0
בסמ"ה	2	-	-	-	-
בענה	1	1	335,000	33,300	84,800
בקה אל-גרביה	3	1	860,000	573,000	573,000
ג'אסר א- זרקא	2	1	621,700	970,000	568,400
ג'דידה- מכר	2	1	775,000	516,700	0
ג'לג'וליה	1	-	-	-	-
ג'ש (גוש חלב)	1	-	-	-	-
ג'ת	2	1	643,500	429,000	0
דבוריה	1	1	-	704,000	-
דחי	-	-	-	-	-
דיר אל-אסד	2	1	360,000	240,000	174,200
דיר חנא	2	1	592,500	705,000	0
זמר	2	-	-	-	-
טייבה (בעמק)	1	1	351,500	286,700	-
טירה	3	-	-	-	-
יפיע	2	1	540,000	360,000	0
כאבול	1	1	645,000	430,000	193,500
כאוכב אבו אל-היג'א	1	1	405,000	270,000	0
כפר ברא	1	1	361,400	240,900	-102,300
כפר יאסיף	1	1	645,000	430,000	430,000
כפר כנא	2	2	1,185,000	790,000	466,000
כפר מנדא	3	1	555,000	370,000	0
כפר מצר	1	-	-	-	-
כפר קאסם	2	1	480,000	320,000	0
כפר קרע	2	2	1,040,000	693,000	0
מג'ד אל-כרום	1	-	-	705,000	705,000
מוקייבלה	1	1	320,000	286,700	14,300
מזרעה	1	-	-	-	-
מייסר	1	-	430,000	430,000	0
מעיליא	1	-	-	-	-

שם הישוב	סה"כ מרפאות בישוב	מס' תחנות בפרוייקט	עלות כללית	תקציב משרד הבריאות ופיס	טרם בוצע (סך)
מעלה עירון (מוסמוס)	5	-		704,000	
משהד	1	1	645,000	430,000	430,000
נאעורה	1	1	351,500	286,700	114,700
נחף	2	1	556,500	371,000	0
ניין	1	1	321,100	214,100	0
נצרת	7	4	2,443,000	1,863,000	704,000
סולם	1	-	-	-	
סח'נין	3	2	1,064,700	307,200	-83,000
עוזייר	1	1	363,200	286,000	0
עילבון	1	1	360,000	240,000	0
עילות	1	1	405,000	270,000	0
עין מאהל	2	1	405,000	270,000	0
עין נקובא	1	1	300,000	0	-300,000
עין ראפה	1	-	-	-	
עראבה	3	2	925,900	607,900	-
ערערה	3	1	860,000	573,000	573,000
פאסוטה	1	1		120,000	
צנדלה	1	1	359,000	286,700	14,300
קלנסווה	2	-	-	-	
ראמה	1	-	-	-	
רומאנה	1	-	-	-	
ריינה	3	2	976,500	651,000	0
רס עלי	-	-	-	-	
שיח' דנון	-	1	-	705,000	
שעב	1	-	-	-	
שפרעם	5	2	760,000	506,700	0
תמרה	4	1	536,200	357,500	42,500
פראדיס	2	1	477,300	1,023,200	120,300

4.7 תשתיות

4.7.1 כבישים (מע"צ - משרד התחבורה) :

שם הישוב	2000	2001	2002	2003	2004
צומת חנא	0.2	-	-	-	-
צומת כוכב הצפון	5.0	-	-	-	-
754 חוצה כפר חנא	5.0	-	-	-	-
יפיע - נצרת	-	20.0	20.0	-	-
איכסל-נצרת	-	20.0	40.0	-	-
אבו גוש-שיקום	4.5	4.5	-	-	-
עין רפא- גשרים	2.2	2.3	-	-	-
עין נקופה- שיקום	0.7	0.8	-	-	-
טירה - הוספת מסלול	-	-	2.0	6.0	-
טירה-טייבה	-	2.0	3.0	20.0	-
עוקף ג'לג'וליה	25.0	-	-	-	-
קלנסוה-תוספת מסלול	7.0	7.0	-	-	-
טירה- הוספת מסלול וכניסות	-	16.0	-	-	-
סכנין-שיקום והרחבה	7.0	7.0	-	-	-
חוצה עראבה	5.0	5.0	5.0	-	-
חוצה דיר חנא	6.0	-	-	-	-
סלמה, ערבה- צמתים	-	7.0	-	-	-
כפר מנדא- צמתים	-	7.0	-	-	-
עילבון- צמתים	-	-	5.0	-	-
בקה- אל גרביה, ג'ת - הרחבה	4.0	4.0	10.0	-	-
כפר יאסיף- תמרה- אעבלין	6.0	7.0	7.0	-	-
אום אל-פחם	2.0	2.0	-	-	-
מוסמוס- צומת כניסה	4.0	-	-	-	-
פראדיס- (כביש חיפה)	1.7	-	-	-	-

2004	2003	2002	2001	2000	שם הישוב
	3.0	3.0	2.0	2.0	שפרעם - (סומך- מוביל)
	2.0	1.0	1.0	1.0	סג'ור, ראמה
81.0	50.0	-	-	-	טרם נקבע
81.0	81.0	91.0	114.6	88.3	סה"כ
45.0	45.0	45.0	45.0	27.4	תשתית עירונית *
126.0	126.0	136.0	159.6	115.7	סה"כ

* במסגרת פיתוח שכונות ותיקות.

4.7.2 ביוב :

התכנית להשלמת מערכות הביוב ביישובים הערבים מסתכמת בכ- 490 מיליון ש"ח על פי הפירוט הבא :

- מערכות פנימיות	329.3 מלש"ח.
- קווי הולכה	115.0 מלש"ח.
- מכוני טיהור	47.5 מלש"ח.
סה"כ	491.8 מלש"ח

סטטוס חוקי עזר	סה"כ	עלות השלמת המערכת			ביצוע עד 1/5/00	היישוב
		מכוני טיהור	קווי הולכה	מערכות פנימיות		
-	3.4	-	0.7	2.7	5.7	אבו גוש
-	31.0	3.0	5.0	23.0	11.4	אום אל-פחם
+	6.0	-	2.0	4.0	6.9	אכסאל
+	5.0	-	-	5.0	4.1	אעבלין
+	22.0	5.0	5.0	12.0	5.8	בקה אל-גרביה
-	1.4	-	0.5	0.9	0.3	בסמ"ה
+	6.0	-	2.0	4.0	6.2	בענה
-	7.5	-	2.5	5.0	5.3	גידידה מאכר
-	2.0	-	0.4	1.6	-	גילגוליה
-	2.0	-	-	2.0	1.7	גוש חלב
-	14.0	-	10.0	4.0	3.3	גיסר א-זרקה
+	12.0	3.0	-	9.0	5.7	גית
+	5.0	-	-	5.0	1.2	דבוריה
-	12.0	-	5.0	6.0	7.1	דיר אל-אסד
+	4.3	1.0	1.2	3.1	3.0	מ.א. גלבוץ
-	3.2	-	1.2	2.0	1.0	זמר
+	2.9	-	0.9	2.0	21.0	טורען
+	10.9	3.5	3.5	3.9	7.6	טייבה
+	10.0	-	-	10.0	6.2	טירה
+	25.0	-	-	25.0	5.5	טמרה
+	26.0	8.0	3.0	15.0	4.8	יפיץ
-	18.0	3.0	4.0	11.0	4.7	כאבול
-	9.0	1.0	3.0	5.0	4.2	כאוכב
-	-	-	-	-	1.8	כפר ברא
+	7.0	-	3.0	4.0	7.5	כפר יאסיף
+	7.0	-	1.0	6.0	19.4	כפר כנא
+	5.0	-	-	5.0	1.4	כפר מנדה
+	7.2	-	-	7.2	9.1	כפר קאסם
+	10.0	-	-	10.0	6.5	כפר קרע
+	2.0	-	-	2.0	11.7	מגיד אל-כרום
-	2.0	-	-	2.0	2.1	מזרעה
-	4.0	-	2.0	2.0	1.1	מעיליה
-	8.0	-	2.0	6.0	0.3	מעלה עירון

סטטוס חוקי עזר	סה"כ	עלות השלמת המערכת			ביצוע עד 1/5/00	היישוב
		מכוני טיהור	קווי הולכה	מערכות פנימיות		
-	3.0	-	1.0	2.0	0.2	שיח דנון
+	1.0	-	0.2	0.8	-	עין נקובא
+	1.0	-	0.2	0.8	-	עין ראפה
-	1.0	-	0.2	0.8	-	אום אל- קוטוף
+	1.2	-	0.4	0.8	-	אל- עריאן
-	2.0	-	0.4	1.6	-	מייסר
-	8.0	1.0	2.0	5.0	9.6	משהד
+	17.0	1.0	7.6	8.4	1.7	נוף הגליל
-	21.0	-	5.0	16.0	12.5	נצרת
+	8.0	-	2.0	6.0	3.4	סחנין
+	10.0	3.0	3.0	4.0	7.5	עילבון
+	2.0	-	2.0	-	5.9	עילוט
-	8.0	-	-	8.0	6.3	עין מאהל
-	8.0	3.0	2.0	3.0	14.6	עראבה
+	72.0	10.0	22.0	40.0	5.6	ערערה
-	2.4	-	0.4	2.0	1.2	פרדיס
+	7.0	2.0	3.0	2.0	1.5	פסוטה
-	4.0	-	1.0	3.0	10.5	קלנסווה
-	3.8	-	1.0	2.8	2.1	ראמה
-	4.0	-	-	4.0	2.9	ריינה
-	5.0	-	1.0	4.0	6.6	שעב
+	8.6	-	1.7	6.9	12.3	שפרעם
	491.8	47.5	115.0	329.3	290.0	סה"כ

בהנחה שהביצוע יתפרס על פני 4 שנים, יידרש סך שנתי בשיעור של כ- 125 מיליון ש"ח. מוצע שמחצית הסכום תינתן כמענק.

4.8 יישובים ואוכלוסיהיישובים ואוכלוסיה, נכון ל- 24/12/99

שם המועצה	מס' תושבים	שם הישוב
	5,007	אבו גוש
	35,983	אום אל- פחם
	9,415	אכסאל
	9,306	אעבלין
	18,946	בקה אל-גרביה
	5,657	בענה
	14,763	ג'דידה- מכר
	9,427	ג'אסר א- זרקא
	6,625	ג'לג'וליה
	2,718	ג'ש (גוש חלב)
	8,246	ג'ת
	7,128	דבוריה
	8,292	דיר אל- אסד
	7,290	דיר חנא
	4,678	זמר
	9,620	טורעאן
	28,854	טייבה
	18,619	טירה
	13,028	יפיע
	7,984	כאבול
	2,494	כאוכב אבו אל-היג'א
	2,132	כפר ברא
	8,010	כפר יאסיף
	14,535	כפר כנא
	12,555	כפר מנדא
	14,570	כפר קאסם
	12,496	כפר קרע
	10,419	מג'ד אל-כרום

שם המועצה	מס' תושבים	שם הישוב
	3,187	מזרעה
	2,633	מעיליא
	5,985	משהד
	8,436	נחף
	67,163	נצרת
	21,734	סח'נין
	3,825	עילבון
	5,280	עילוט
	8,904	עין מאהל
	13,257	ערערה
	16,326	עראבה
	8,677	פרדיס
	2,872	פאסוטה
	14,208	קלנסווה
	7,561	ראמה
	374	רס עלי
	11,034	דיינה
	4,973	שעב
	28,463	שפרעם
	22,418	תמרה
מעלה עירון	290	ביאדה
	901	סאלם
	2,266	מושירפה
	2,874	זאלפה
	2,779	מוסמוס
בסמ"ה	2,744	ברטעה
	1,065	עין אסהלה
	2,244	מעאוויה
מטה אשר	1,942	שיח' דנון

שם המועצה	מס' תושבים	שם הישוב
מועצת גלבע	997	טמרה (יזרעאל)
	1,276	טייבה (בעמק)
	2,596	מוקייבלה
	1,404	נאעורה
	1,290	צנדלה
מועצת מטה יהודה	1,485	עין נקובא
	611	עין ראפה
מועצת מנשה	713	אום אל-קוטוף
	131	אל-עריאן
	1,322	מייסר
נוף גליל	1,337	ניין
	442	דחי
	1,791	כפר מצר
	2,111	סולם
	2,038	עוזייר
	717	רומאנה

סה"כ : 603,475